

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Přírodní materiály ve výtvarných a tvořivých činnostech v mateřské škole

Vypracovala: Zuzana Vohralíková
Vedoucí práce: Mgr. Martina Lietavcová

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 24. března 2014

.....
Zuzana Vohralíková

Poděkování

Děkuji tímto vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Martině Lietavcové, za odborné vedení a pomoc při psaní této práce.

Současně děkuji pedagogickým pracovnícům a dětem z MŠ Nerudova v Soběslavi a z MŠ Duha Soběslav. Dále děkuji všem, kteří mi poslali zpět rozeslané dotazníky do praktické části.

Velké poděkování za oporu a cenné rady patří i celé mé rodině.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá výtvarnými a tvořivými činnostmi z přírodního materiálu v mateřské škole. Jedním cílem je specifikovat, s jakými přírodními materiály lze v mateřské škole s dětmi pracovat a jaké činnosti provozovat. Druhým cílem je zjistit, jaký mají přístup dnešní pedagogové k těmto činnostem. Teoretická část je zaměřena na otázky vývoje předškolního dítěte a jeho schopnost manipulovat a tvořit s drobným materiálem. Činnosti jsou zařazené v kontextu ŠVP a TVP. Následuje charakteristika vhodných přírodních materiálů a jejich využití v mateřské škole. Dále jsou zde uvedeny techniky, které se při činnostech s přírodním materiálem používají a stručně popsány tvořivé oblasti, jako je artefietika a land-art. Praktická část je věnována projektu, který nese název „Kouzlení s přírodou“. Pomocí projektu jsou konkrétní tvořivé a výtvarné činnosti řazeny podle ročního období, dle dostupnosti přírodních materiálů. Část činností byla realizována v mateřské škole a následně vyhodnocena na základě pozorování dětí při práci. V další části bakalářské práce jsou vyhodnoceny předpoklady týkající se přístupu dnešních pedagogů mateřských škol k těmto činnostem. K tomuto šetření byla použita dotazníková metoda. Předměty výzkumu jsou předškolní děti ve věku od 5 do 6 let a předškolní pedagogové.

Klíčová slova

Přírodní materiál, předškolní dítě, tvořivost, RVP PV, projekt.

Abstract

My bachelor work is based on creative activities using natural materials in kindergarden. One of my goals is to specify, which natural materials will be used while working with children in kindergarden and which activities will be provided. The second goal is to get to know the approach of recent pedagogical workers on these activities. The theoretical part of my work targets on the way pre-school children are growing up and how are these children able to manipulate and creatively use small materials. Activities are all being used in the context of ŠVP and TVP. Furthermore there are characteristics of appropriate natural materials and their usage in kindergarden. There are also techniques being used in natural material activities, moreover you can also find briefly described creative areas such as artephiletics and land-art in my work. In the practical part of my work there is a project, which is named „Doing magics with nature“. Thanks to this project the particular activities are organized according to seasons of the year, this system offers different variety of natural materials in each season. Some of the activities have already been realized in kindergarden and after that evaluated by watching children while working. In the next part of my work I evaluate premises keen on recent pedagogical workers's approach to these activities in kindergarden. I used questionnaires for this research. The objects of the research were pre-school children in the age from 5 to 6 years old and pedagogical workers in kindergarden.

Keywords

Natural materials, pre-school child, creativity, RVP PV, project.

OBSAH

ÚVOD

TEORETICKÁ ČÁST	9
1 SOUČASNÝ STAV	10
1.1 Dítě předškolního věku	10
1.1.1 Předškolní dítě a jeho motorický vývoj	11
1.1.1.1 <i>Tříleté dítě, úroveň motoriky</i>	11
1.1.1.2 <i>Čtyřleté dítě, úroveň motoriky</i>	12
1.1.1.3 <i>Pětileté dítě, úroveň motoriky</i>	12
1.1.1.4 <i>Šestileté dítě, úroveň motoriky</i>	13
1.1.2 Kognitivní vývoj.....	14
1.1.3 Emoční vývoj	14
1.1.4 Sociální vývoj.....	15
1.1.5 Morálně etický vývoj.....	16
1.1.6 Sebepojetí dítěte	16
1.1.7 Hra a předškolní dítě	17
1.2 Příroda a předškolní dítě.....	17
1.2.1 Přírodní materiál	18
1.2.2 Environmentální výchova v mateřské škole	18
1.3 Přírodní materiál v kontextu RVP, ŠVP, TVP	19
1.3.1 Charakteristika kurikulárních dokumentů	19
1.3.2 Zařazení činností s přírodním materiálem v kontextu s ŠVP	19
1.3.2.1 <i>Obecná charakteristika školy</i>	19
1.3.2.2 <i>Podmínky předškolního vzdělávání</i>	20
1.3.2.2.1 <i>Věcné podmínky vztahující se k činnostem v přírodě</i>	20
1.3.2.2.2 <i>Životospráva</i>	20
1.3.2.2.3 <i>Psychosociální podmínky</i>	21
1.3.2.2.4 <i>Organizace chodu MŠ</i>	21
1.3.2.2.5 <i>Spoluúčast rodičů</i>	22
1.3.2.3 <i>Charakteristika ŠVP</i>	22
1.3.2.4 <i>Vzdělávací obsah</i>	22
1.3.2.5 <i>Dílčí projekt</i>	23

1.4	Výtvarné a tvořivé činnosti v MŠ	23
1.4.1	Co je tvořivost	23
1.4.2	Artefiletika v MŠ	25
1.4.3	Land-art v MŠ	25
1.4.4	Výtvarné techniky s přírodním materiálem	26
1.5	Charakteristika přírodních materiálů využitelných v MŠ	28
1.5.1	Listnaté stromy	28
1.5.2	Keře	29
1.5.3	Jehličnaté stromy	30
1.5.4	Plody podzimu	30
1.5.5	Další využitelný přírodní materiál	31
1.6	Předškolní pedagog	33
1.6.1	Odborné činnosti, které by měl předškolní pedagog vykonávat ..	33
1.6.2	Jak má předškolní pedagog vést vzdělávání	34
P R A K T I C K Á Č Á S T		35
2	CÍLE A PŘEDPOKLADY	36
2.1	Cíle bakalářské práce.....	36
2.2	Předpoklady výzkumného šetření	36
3	METODIKA	37
3.1	Použité metody k získávání informací	37
3.2	Charakteristika skupin výzkumného šetření	37
3.3	Projekt „Kouzlení s přírodou“	38
4	VÝSLEDKY	47
4.1	Kritéria hodnocení činností	47
4.1.1	Hodnocení činností z projektu „Kouzlení s přírodou“	47
4.2	Vyhodnocení předpokladů	54
5	DISKUSE	58
ZÁVĚR		60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		62
POUŽITÉ ZKRATKY		65
PŘÍLOHY		66 - 77

Při vytváření vztahu ke světu a získávání vlastní pozice v něm, hraje v předškolním věku velkou roli dětská představivost, fantazie, kreativní zpracování informací a intuitivní uvažování. Díky potřebě vše objevovat a prozkoumávat si dítě již od mala vytváří vztah k přírodě při každé možné příležitosti. V přírodě je mnoho podnětů, které potřebuje pozorovat zblízka.

Děti by měly mít dostatek příležitostí a možností se s přírodním materiálem setkat, když ne ve volném čase s rodinou, tak alespoň v mateřské škole. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla sestavit projekt, který nese název „Kouzlení s přírodou“. Projekt je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem předškolního vzdělávání, jelikož právě i v něm je mnoho oblastí, které se tímto směrem ubírají. Hlavním smyslem tohoto projektu je přiblížit předškolním pedagogům vhodný a snadno dostupný přírodní materiál pro práci s dětmi, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy, které se tvořivých a výtvarných činností s přírodním materiálem týkají. Dále jsou v něm nabídnuty konkrétní možné činnosti, které se s dětmi v mateřské škole dají realizovat. Následně byly tyto možnosti prakticky s dětmi v mateřské škole vyzkoušeny a jejich průběh nastíněn v praktické části. Projekt by měl také přiblížit nejen dětem, ale hlavně i předškolním pedagogům netradiční výtvarné činnosti jako je artefietika a land-art. V těchto oblastech mají děti možnost zábavnou formou individuálně prožívat, výtvarně vyjádřit své pocity, náladu, potřeby a spolupracovat se spolužáky.

Mou motivací pro výběr tohoto tématu je můj kladný vztah k přírodě. Jako dítěti se mi dostávaly příležitosti zprostředkovaně i zcela samostatně přírodu objevovat a zkoumat, jak doma, tak i na dětském letním táboře, kde jsem byla v kontaktu s přírodou krásné dva týdny každý rok.

Práce, kterou předkládám, má tři části. Teoretická část, ve které specifikuji vztah: dítě předškolního věku – tvořivost – příroda – přírodní materiál – výtvarné činnosti, praktická část, která se zabývá „Kouzlením s přírodou“ a přístupem dnešních pedagogů k tvořivým činnostem s přírodním materiálem, a část přílohy, ve které jsou zachyceny momenty tvoření předškolních dětí na fotografiích.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Dítě předškolního věku

Předškolní období začíná ve třech letech a končí nástupem do základní školy zpravidla v šesti až sedmi letech. Je to období přípravy na život, kdy člověk musí přijmout pravidla chování ve společnosti. Podle Erika Eriksona, známého německého psychologa a německo-amerického psychoanalytika, je předškolní věk, v němž se vyvíjí svědomí, obdobím konfliktu mezi vlastní iniciativou a pocity viny. Toto období (od tří do pěti let) nazývá lokomotoricky (pohybově) genitálním, dítě objevuje svoje tělo, experimentuje, plánuje a identifikuje se s dospělými vzory. (Erikson, 1999)

V předškolním věku se stabilizuje vlastní pozice ve světě a rozrůžňuje se vztah ke světu. Při poznávání světa hraje velkou roli dětská představivost. Dochází k fantazijnímu a kreativnímu zpracování informací, intuitivnímu uvažování. Děti své představy přizpůsobují svým potřebám a možnostem svého poznání. Důležitou roli hraje egocentrismus a to hlavně v komunikaci. Ulpívání na svém pohledu a názoru v dítěti probouzí pocit jistoty. Dítě se začíná přesněji vyjadřovat, dokáže lépe řešit problémy a plánovat dopředu. (Allen, Marotz, 2002) Iniciativa se projevuje potřebou něco zvládnout, vytvořit a potvrdit si své schopnosti a kvality. K postupné diferenciaci dochází i v oblasti sociální. Rozvíjí se vztahy mimo rodinu, s vrstevníky, kde se musí prosadit a zároveň spolupracovat. (Vágnerová, 2005) Rozvíjí se i motorické činnosti, zvědavost a nadšení. Dítě začíná vnímat osoby ve svém blízkém prostředí a současně získává do určité míry kontrolu nad svým chováním. Potřebuje stále jistotu, že za nimi stojí dospělý člověk, ale zároveň se snaží i osamostatnit. (Allen, Marotz, 2002)

Bednářová a Šmardová v knize Diagnostika dítěte předškolního věku píše: „Vývoj dítěte má určitou posloupnost a také časovost. Časovost znamená, že schopnost, dovednost nastupuje, resp. dítě k ní obvykle dozraje v určitém věku, lépe řečeno ve věkovém rozmezí. Vývoj jedince je individuální, každé dítě je jiné a ve vyžívání jednotlivých oblastí může být značný rozdíl.“ Dále uvádějí: „Pokud po dítěti požadujeme něco, k čemu ještě není vyzrálé, nemůže to zvládnout.“ (Bednářová, Šmardová, 2007, str. 2)

1.1.1 Předškolní dítě a jeho motorický vývoj

Vacínová a kol. (2008, str. 76) ve své knize uvádí: „*Celé období se vyznačuje značnou dětskou pohyblivostí, která je umožněna vyspíváním nervového systému, kostry a svalstva. Do řízených pohybů stále více zasahuje mozková kůra. To se projevuje zdokonalováním pohybů dítěte*“. Dále zdůrazňují: „*Dítě si osvojí mnohem náročnější pohyby, které vyžadují soustředěnou pozornost, vysoký stupeň koordinace rozličných drobnějších pohybů jednotlivých svalů a svalových skupin.*“ Rozvíjí se tedy hlavně jemná motorika, pohyby s jemnou svalovou koordinací. (Vacínová a kol, 2008)

1.1.1.1 Tříleté dítě

Tříleté dítě dokáže vnímat a pochopit požadavky rodičů a pedagogů mateřské školy. Touží po poznání okolního světa a přijít na to, jak věci fungují. Dále se začíná přidávat ke skupinovým činnostem, i když častěji jen pozoruje a brání si své vlastní hračky a majetek. Oblíbená slova jsou „já taky“. Chce se všeho zúčastnit.

Dítěti by mělo být nabízeno dostatečné množství všestranných činností, abychom ho podnítili v experimentování. Při pohybu v přírodě bychom se měli přizpůsobit jeho tempu, nechat mu dostatek času k objevování, sledování a sbírání přírodnin, mluvit s ním o jeho objevech a o tom, co vše může v přírodě kolem sebe vidět a pozorovat.

Úroveň motoriky

Jemná motorika se začíná teprve rozvíjet, zvládá vodorovné i kruhové tahy, začíná lépe zacházet s tužkou a pastelkami. Držení tužky už by mělo zvládnout úchopem špetkou, je to však zcela individuální. Dokáže uchopit tenký materiál (listy, papír...), stavět z materiálu stavení, mačkat a tvarovat měkkou hmotu v ruce, třídit materiál podle velikosti a barev. Dítě potřebuje různorodé materiály, předměty, které lze počítat, třídit, sestavovat, spojovat, hrát si s nimi.

1.1.1.2 Čtyřleté dítě

Čtyřleté dítě má spoustu energie, nápadů a slov na jazyku. Dítě si mapuje hranice, a zkouší, kam až může ve svém chování zajít, má větší potřebu nezávislosti a více si věří. Činnost či věc, která je něčím zajímavá, ho dokáže nadchnout a podnítit v něm představivost, fantazii a nápady, kterými se snaží pomoci.

Dále chápe pojmy „nejvyšší, největší, stejně, více“, souslednost událostí a činností. Lépe dokáže slovně vyjádřit své příběhy, zkušenosti, sny a nápady. Rádo poslouchá příběhy, o funkci a manipulaci s různými přístroji a materiály. Je společenské, přátelské a individuálně otevřené.

Často se v tomto věku u dítěte střídají nálady, jednou se směje, jednou pláče. Při hře si vymýšlí imaginární kamarády. Dokáže spolupracovat s ostatními a podílet se na společných aktivitách. Chce mít pozornost od ostatních, potřebuje pochválit, povzbudit ze strany dospělých. Netouží už tolik po pomoci od ostatních, naopak chce vše dělat samo bez pomoci.

Úroveň motoriky

Čtyřleté dítě v motorickém vývoji pokračuje do fáze, kdy může s lehkostí utíkat, lézt po žebřících a dokonce i vylézt na strom. Produkt modelování z měkkého modelovacího materiálu je konkrétnější, dokáže tvořit a malovat s určitým záměrem.

1.1.1.3 Pětileté dítě

Pětileté dítě se dokáže lépe ovládat, je přátelské a společenské. Začíná mít povědomí o pocitu odpovědnosti, začíná na něj být spolehnutí. Do popředí priorit se dostává přátelství a činnosti ve skupině.

V tomto věku se člověk zdokonaluje. Chce vše s velkou energií a sebedůvěrou zvládnout, nedokáže však předvídat nebezpečí nebo negativní důsledky. V této fázi bychom mu měli pomoci, ale takovým způsobem, aby neutrpěla sebedůvěra a víra ve vlastní schopnosti.

Pětileté dítě se většinou bez problémů dokáže dohodnout a podělit se o hračky, hraje si s ostatními dětmi ve skupině, má spoustu nápadů k řešení společné hry. Začíná

se chovat ochranně k mladším dětem, chová k nim náklonnost. Dokáže odpovědně plnit svěřené úkoly. Přestože si už tak často neříká o povzbuzení a nepřijímá ho tak otevřeně, stále ho potřebuje. Získává tím pocit jistoty. Má svou představu o tom, co jak má dělat, jak odpovídat, a tou se řídí. I když se rádo vydává do dobrodružství, potřebuje jisté zázemí (domov, školku, vychovatele...).

Úroveň motoriky

Dobře zachází s tužkou, stříhá nůžkami, je už zcela zřejmé, jaká ruka je dominantní. Zvládá třídit a seřazovat podle barvy, tvaru, velikosti (nejmenší, největší...), pojmenovat, radit a označit věci číslem, (první, druhé, třetí...), umí počítat. Chápe pojmy „menší množství, tma, světlo, brzy, polovina“. Je zvědavý a učí se s velkým západem.

1.1.1.4 Šestileté dítě

Nové situace a příležitosti pro šestileté dítě znamenají nadšení, avšak mísí se s obavami. V tomto věku se člověk těžko rozhoduje. Neočekávané a neznáme je pro něj sice zajímavé, avšak obtížně zpracovatelné.

Potřebuje pravidla, která jsou užitečným prostředkem porozumění. Díky měnícím se kognitivním schopnostem brzy pochopí, že to, co se kolem něj děje, a jak se chovají ostatní lidé, se řídí právě danými pravidly. V šesti letech už většina dětí nastupuje do školy, o všechno mají živý zájem, touhu se učit.

Dokáže déle udržet pozornost. Zná čtyři roční období, pamatuje si svátky a různé tradice s nimi svázané. Některé děti už umí číst a psát (kreslit) některá slova.

Úroveň motoriky

Dítěti se zlepšuje dovednost hrubé i jemné motoriky. Pohyby nejsou tolik zbrklé, jsou přesnější, obratnější, zručnější, má lepší koordinaci oka a ruky. Rádo něco vytváří vlastníma rukama a s vlastní představou. Modeluje z hlíny, maluje, pracuje s různými druhy materiálu, experimentuje.

(Allen, Marotz, 2002)

1.1.2 Kognitivní vývoj

Vágnerová (2005, str. 174) uvádí: „Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí.“ Myšlení není ještě logické. Piaget (1970) toto období označuje jako období názorného a intuitivního myšlení.

Dítě poznává svět mnohými způsoby, vybírá si informace a různě je zpracovává. Podle Vágnerové (2005) jsou takovými způsoby: centrace, egocentrismus, fenomenismus a prezentismus. Centrické uvažování znamená vnímání nejnápadnějšího znaku, který je považován zároveň za nejpodstatnější. Dochází k přehlížení méně výrazných, i když obvykle významnějších znaků daného jevu. Egocentrické uvažování se projevuje neschopností posoudit situaci z více hledisek, ulpíváním na jednom názoru a opomíjením ostatních odlišných. Dále je pro dítě důležité, jak svět vypadá, nebo jak se mu nějaká situace jeví. Důraz je kladen na určitou vizuální podobu světa, jeho podstata je ztotožněna s jasně viditelnými znaky. Takový způsob uvažování označuje jako fenomenismus, s nímž souvisí i uvažování způsobem prezentismu. Prezentismus, tj. vnímaný obraz světa představuje subjektivní jistotu, je to doopravdy tak, protože to tak dítě i vidí. Toto uvažování se vztahuje na přítomnost, aktuálnost obrazu světa.

Výše popsané způsoby, jakými dítě poznává svět, jak a jaké informace si selektuje, může podle Vágnerové zpracovávat více možnostmi: magičností, animismem (antropomorfismem), arteficialismem, nebo absolutismem. V předškolním věku hraje velkou roli fantazie a představivost. Ty se přirozeně promítají i do způsobu poznávání světa. Pro předškolní dítě není velký rozdíl mezi reálným světem, skutečností a fantazijní produkcí.

1.1.3 Emoční vývoj

Citové prožitky předškolních dětí bývají intenzivní a jsou vázány na aktuální situaci, střídá se smích a pláč. Proměna charakteru emočního prožívání záleží na zralosti CNS a úrovni uvažování. Děti lépe chápou příčiny vzniku nepříjemných situací, proto vztek a zlost nebývá tak častá. Prožívání strachu je u každého dítěte jiné, záleží

na temperamentu, negativní zkušenosti, míře představivosti. Rozvíjí se smysl pro humor, typický pozitivní emoční stav je veselost.

Předškolní dítě již chápe aktuální význam emocí, a ví, že vyjadřuje pozitivní či negativní hodnocení a s ním spojené uspokojení či nespokojení. Emoční zkušenosti dovede ve čtyřech až pěti letech uplatit při odhadu budoucích vlastních i cizích citových prožitků. Stále ale nechápou, že člověk může prožívat několik emocí zároveň, chápou je jako po sobě jdoucí reakce na různé situace. Až v šesti letech si člověk uvědomuje, že může zároveň cítit radost i smutek, nebo jen částečné nadšení. Začínají si také uvědomovat, že určité situace obvykle vyvolávají totožné pocity, začínají chápat příčiny emočních reakcí.

1.1.4 Sociální vývoj

U předškolního dítěte se rozvíjejí sociálně žádoucí vlastnosti a vzorce chování, které jsou obecně platné. Prosociální vlastnosti a chování můžeme charakterizovat jako pozitivní vlastnosti, které respektují ostatní lidi, případně jim poskytují i oporu a pomoc. Projevy těchto prosociálních vlastností pomáhají při zařazování do společnosti a při řešení možných konfliktů.

Dítě vstupuje do širší společnosti, proto je toto období pro rozvoj těchto vlastností kritické. Rozvoj prosociálních vlastností se uskutečňuje díky nápodobě, identifikace, ale i díky vysvětlování a podmiňování. Dítě proto potřebuje vhodný model. Vágnerová (2005) dále uvádí že: *„Dětský altruismus (tj. nezištnost, nesobeckost) se v tomto věku rozvíjí především v rámci symetrických vztahů s vrstevníky, v nichž se dítě občas dostává do výhodnější pozice, než v jaké je jeho kamarád. Je těžké projevovat altruismus k nadřazeným a všemocným dospělým“*. Prosociální chování je spojeno s kontrolou a ovládním agresivity. Rozvojem ubývá přímé agrese (fyzické) a převažuje agrese verbální (nadávky). Během hodnocení agresivního chování dítěte se musí brát v úvahu motivace k agresi, míra schopnosti pochopit negativní důsledky jednání a schopnost ovládní dítěte. Rozvoj agresivity záleží na zkušenosti (sociálním učení) a na vrozených dispozicích. (Vágnerová, 2005)

1.1.5 Morálně etický vývoj

Morální uvažování závisí na úrovni rozvoje kognitivních procesů a na zkušenosti dítěte. Pravidla chování děti přijmou snáze od autority (dospělého), porušení pravidla se snaží děti napravit, nebo alespoň vysvětlit. Mladší předškolní dítě totiž nejvíce zajímá, zda bude pochváleno nebo potrestáno.

Děti jsou ve fázi heteronomního morálního vývoje, dítě ještě nemá vlastní názor, považuje tedy za správné to, co určí dospělý a jsou na tom závislé. Normy a pravidla jsou důležité pro rozvoj osobní identity, dítě potřebuje pozitivní hodnocení od autority.

Na konci předškolního věku dítě dosahuje dalšího vývojového stupně, začíná si osvojovat základní normy a ztotožňuje se s nimi. Dítě je schopno pociťovat vinu, rozvíjí se vnímání svého svědomí, které může být silné, slabé nebo dokonce může úplně chybět. (Vágnerová, 2005)

1.1.6 Sebepojetí dítěte

Vágnerová (2005) dále uvádí, že předškolní děti do svého sebepojetí zahrnují hlavně pozorovatelné charakteristiky zevnějšku, tělesných i psychických kompetencí, ale i psychické vlastnosti, zejména pokud se projevují konkrétním způsobem (např. některé brečí), osobní preferenci (např. má rádo auta a zmrzlinu), příslušnost k určité sociální skupině či konkrétním lidem a vlastnictví, především žádoucích věcí.

Dítě ví, jak vypadá a pozná se na fotografii nebo v zrcadle. Proměnu vnějších znaků dítě chápe jako proměnu identity, kvůli tomu může mít například i strach ze ztráty své vlastní identity.

Předškolní dítě se často přeceňuje, nedokáže se hodnotit realisticky, to je však znakem nezralé dětské identity. Nereálný optimismus pomáhá k pocitu osobní rovnováhy a jistoty.

1.1.7 Hra a předškolní dítě

Hra má neverbální symbolickou funkci. Ta slouží jako prostředek k vyrovnání s realitou, která je pro dítě nějakým způsobem zatěžující. Hra mu umožňuje chovat se podle své představy a interpretovat realitu podle své vlastní potřeby. Díky hře může dítě předstírat emoce, které by za normálních okolností vůbec nedokázalo vyjádřit (např. být nebojácný). Hra v roli dítěti umožňuje procvičit si budoucí společenskou roli, vhodná řešení různých situací, ale i negativní sociální pozici. Ve hře si může dítě vyzkoušet být zlým, agresivním, dobrým, bojácným, nebojácným atd.

1.2 Příroda a předškolní dítě

Pohyb a hry v lesích, na loukách a kdekoli v přírodě mají velké objektivní hodnoty. Cvičí tělo i ducha, rozvíjí rychlost, obratnost, sílu, vytrvalost a nervosvalovou koordinaci, zdokonalují postřeh, bystří smysly. U malých dětí uvolňují nevyužitou energii, dovolují dětem (ale i dospělým), aby si odreagovali skrytou agresivitu, vybili bojovný pud. Dávají možnost rozletu tvůrčí fantazie. Dále umožňují jedinci sociální kontakt, zapojují se i slabší, nesmělí jedinci, kteří jindy jen pozorují. *„Hry v přírodě dávají každému příležitost k sebeuplatnění.“* (Zapletal, 1995, str. 14) Hra v přírodě může být i účinnou psychoterapií.

Příroda v dítěti probouzí zvědavost. Je v ní mnoho podnětů, které dítě touží vzít do ruky, osahat, prozkoumat a pozorovat zblízka. Chce si všechno vzít domů. Musí ale pochopit, že například některé rostliny jsou chráněné, a některý materiál nevhodný. Když už si něco z přírody odneseme, musíme vědět, jak se o to starat. Například: jak zacházet s nějakým malým zvířátkem, jak pečovat o rostlinku, jak uchovat a skladovat další přírodní materiál, se kterým budeme pracovat a tvořit.

Příroda je veškerá hmota a energie v základní, člověkem nedotčené a neovlivnění formě. Živá příroda zahrnuje všechny živé organismy, tedy bakterie, mikroorganismy, houby, rostliny a živočichy. Neživá příroda je vše ostatní, tedy horniny, půda, nerosty, voda, vzduch, světlo a teplo ze Slunce.

„Důležité je umět se dívat kolem sebe a učit se přírodě pozorně naslouchat. Máme se totiž od ní v mnohém co učit – děti, ale i my dospělí!“ napsala do časopisu Informatorium Eva Pezlová (Informatorium 3-8, 11/2013, str. 29).

1.2.1 Přírodní materiál

„Přírodní materiály jsou jednoduché, přesto tvarem a barvou velice různorodé. Proto velmi dobře podněcují dětskou fantazii a kreativitu“ uvádí Kickbusch a spol. (2006, str. 5) v úvodu své knihy Tvoříme z přírodních materiálů.

Přírodní materiál je vhodný pro práci v mateřské škole, je lehce dostupný a často ani nezasahuje do finančního rozpočtu. Přírodniny, které jsou vhodné při výtvarné a tvořivé práci s dětmi, bylo rozděleno podle dostupnosti a vhodnosti do čtvero ročního období pomocí dílčího projektu „Kouzlení s přírodou“.

1.2.2 Environmentální výchova v mateřské škole

„Environmentální výchova v mateřské škole má umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou, nechat jim ji zažívat všemi smysly. Měla by kompenzovat stále nižší úroveň komunikace s přírodou, zvláště u městských dětí, nechat je zažívat přírodu jako prostor pro poznávání a učení, hry i relaxaci.“

V rámci environmentální výchovy tedy pomáháme dětem zažít krásu a tajemství přírody, učit je přírodu milovat a mít k ní úctu. *„Úměrně možnostem jejich dětského vnímání je vedeme k tomu, aby si vytvářely správnou představu o úloze člověka v systému přírody.“* (Leblová, 2012, str. 16, 17)

Leblová dále uvádí: *„Environmentální výchova nabízí možnosti získávat a rozvíjet všechny kompetence dané RVP PV – kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální i personální.“*

1.3 Přírodní materiál v kontextu RVP, ŠVP, TVP

1.3.1 Charakteristika kurikulárních dokumentů

Kurikulární dokumenty, které jsou veřejné a přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost, jsou vytvářeny na státní a školní úrovni. Na státní úrovni je to Národní program vzdělávání (dále jen NPV) a Rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP). NPV formuluje požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku, RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro předškolní, základní a střední úroveň. Na školní úrovni jsou to pak školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) a nepovinné třídní vzdělávací programy (dále jen TVP). ŠVP si vytváří každá mateřská škola podle zásad stanovených v RVP PV (Smolíková, 2004).

RVP PV je formulován tak, aby umožňoval mateřským školám využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobovat vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám. Vhodné metody jsou prožitkové a kooperativní učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat. Podle RVP PV si jednotlivé školy sestavují svůj vlastní vzdělávací obsah a to v podobě integrovaných bloků (Smolíková, 2004).

1.3.2 Zařazení činností s přírodním materiálem v kontextu s ŠVP

1.3.2.1 *Obecná charakteristika školy*

V této části Školního vzdělávacího programu pro mateřské školy jsou uvedeny mimo jiné údaje o lokalitě školy a o jejím okolí. Pro práci s přírodninami a pobyt v přírodě je snazší mít přírodu v bezprostřední blízkosti. Je samozřejmé, že pobyt v přírodě je častější pro děti, jejichž školka se nachází ve vesnici, na kraji města, než pro školky sídlištní, městské. Není však vyloučeno, že i městská školka může mít k dispozici rozsáhlou zahradu a pozemky, které jsou pro tyto účely vhodné a dostačující. Nebo školka může mít schopné učitele, kteří dávají dětem dostatečné množství příležitostí se s přírodou seznámit.

1.3.2.2 Podmínky předškolního vzdělávání

„Základní podmínky, které je třeba při vzdělávání dětí dodržovat, jsou legislativně vymezené příslušnými právními normami.“ (RVP PV, 2004, str. 32)

V této kapitole jsem specifikovala, jak příroda může zasahovat do jednotlivých složek ŠVP:

1.3.2.2.1 Věcné podmínky vztahující se k činností v přírodě

Věcné (materiální) podmínky jsou pro práci s přírodním materiálem plně vyhovující, jestliže:

Má mateřská škola velké prostory a takové prostorové uspořádání, které vyhovuje různým skupinovým i individuálním činnostem dětí.

Vybavení pomůckami, náčiním, materiály a doplňky umožňuje práci s různými materiály, a jsou tyto pomůcky plně využívány jak dětmi, tak i pedagogy.

Děti mají možnost svými výrobky zdobit interiér i exteriér mateřské školy, a jsou tyto k nahlédnutí pro děti i rodiče a veřejnost.

Na budovu mateřské školy navazuje zahrada. Snadný přístup k přírodě (lesu, louce, potoku...) je pro pobyt v přírodě výhodou.

1.3.2.2.2 Živospráva

Živospráva dětí v mateřské škole je pro tyto činnosti plně vyhovující jestliže:

Děti jsou každodenně a dostatečně dlouho venku.

Děti mají dostatek pohybu venku, na zahradě, v přírodě.

Pedagogové se sami chovají podle zásad zdravého životního stylu a poskytují tak dětem přirozený vzor.

1.3.2.2.3 Psychosociální podmínky

Psychosociální podmínky jsou pro vzdělávání dětí plně vyhovující, jestliže:

Děti i dospělí se cítí v prostředí mateřské školy dobře, spokojeně, jistě a bezpečně.

Pedagogové respektují potřeby dětí, reagují na ně a napomáhají v jejich uspokojování.

Děti nejsou neúměrně zatěžovány, či neurotizovány spěchem a chvatem.

Dětem se dostává jasných a srozumitelných pokynů.

Pedagogický styl, respektive způsob, jakým jsou děti vedeny, je podporující, sympatizující, projevuje se přímou, vstřícnou, empatickou a naslouchající komunikací pedagoga s dětmi.

Pedagog se vyhýbá negativním slovním komentářům a podporuje děti v samostatných pokusech, je uznalý, dostatečně oceňuje a vyhodnocuje konkrétní projevy a výkony dítěte a přiměřeně na ně reaguje pozitivním oceněním.

1.3.2.2.4 Organizace chodu MŠ

Výtvarná a tvořivá činnost s přírodním materiálem se dále promítá i do organizačního zajištění chodu mateřské školy, a to je pro tyto činnosti vyhovující, jestliže:

Denní řád je dostatečně pružný, umožňuje reagovat na individuální možnosti dětí.

Děti mají dostatek času i prostoru pro spontánní hru, aby ji mohly dokončit nebo v ní později pokračovat.

Poměr spontánních i řízených činností je vyrovnaný.

Veškeré aktivity jsou organizovány tak, aby děti byly podněcovány k vlastní aktivitě a experimentování s přírodninami, aby se zapojovaly do organizace činností, pracovaly svým tempem.

1.3.2.2.5 Spoluúčast rodičů

Do výtvarných a tvořivých činností v mateřské škole je dobré zapojit i rodiče, jejich spoluúčast. Je dobré, aby o tomto dění v mateřské škole byly dostatečně informovány, probouzet v nich nadšení pro tyto činnosti, podněcovat jejich nápady. Tyto podmínky jsou vyhovující jestliže:

Rodiče mají možnost se na dění v mateřské škole podílet, účastnit se různých činností, předkládat nápady.

Rodiče o těchto činnostech hovoří s dětmi i mimo MŠ, podnikají různé výlety a probouzí v dětech kladný vztah k přírodě.

1.3.2.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu

Tato kapitola školního vzdělávacího programu se týká představením programu. Popisuje a objasňuje, jaké vzdělávací cíle a záměry si škola stanovuje, jaké přístupy, formy a metody práce uplatňuje, z jakých hlavních myšlenek program vychází a jakým způsobem je naplňuje. Co se týče oblasti - činnost s přírodním materiálem - se v ŠVP může objevit zaměření školky. Těmto činnostem se z větší části věnuje mateřská školka zaměřená na Waldorfskou, Montessori pedagogiku, program Mateřská škola podporující zdraví, Začít spolu, nebo nejvíce Lesní mateřské školy, které se i u nás stále více a více rozšiřují. Lesní mateřská škola je pro tyto činnosti nejideálnější, a tyto činnosti nejvíce umožňuje a podporuje.

1.3.2.4 Vzdělávací obsah

V této části je konkrétní vzdělávací nabídka uspořádaná do ucelených částí, do integrovaných bloků, kterých může být jakékoli množství. Obsah těchto bloků může být v ŠVP PV zpracován jen velmi obecně, s tím, že bloky budou konkretizovány až na úrovni třídní. Do těchto bloků se promítá pět vzdělávacích oblastí: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět. Integrované bloky mohou být v ŠVP PV doplněny různými dílčími projekty či programy, které škola uvádí a rozpracovává ve školním programu a dle potřeb zařazuje do plánu v rámci tříd.

Do těchto programů, či projektů se přesně hodí toto téma Výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem, jelikož zasahuje do průběhu celého roku a umožňuje plynulé prolnutí do všech ročních událostí, svátku, tradic a zvyků.

(Smolíková, 2004)

1.3.2.5 Dílčí projekt

Dílčí projekty jsou součástí vzdělávacího obsahu. Projekty zasahují a jsou integrovány do bloků podle potřeb a specifík jednotlivých tříd v TVP. Naplňování těchto projektů vychází z věkových a individuálních zvláštností dětí, přizpůsobuje se do třídních vzdělávacích programů. Projekty jsou rámcové, obsahují cíle, záměry, charakteristiku hlavního smyslu a vzdělávací nabídku. Tento projekt může být rozpracován společně s bloky do TVP.

1.4 Výtvarné a tvořivé činnosti v MŠ

„Vyrábění z přírodních materiálů je tak trošku dobrodružství, které začíná již samotným hledáním a sbíráním.“ (TOPP, 2000, str. 3) Samotné hledání je zábavné s kamarády, s rodiči, učiteli a zabaví nás kdykoli.

1.4.1 Co je tvořivost

Tvořivost, nebo také kreativita, je stále více diskutovaným tématem. Označujeme ji jako schopnost nezávisle myslet a svobodně se chovat s cílem dosahovat originálního myšlení v pracovním, osobním i společenském životě. Karel Chadt a spol. (2009, str. 17) uvádí: *„Kreativita a inovace by měly být podporovány z pohledu celoživotního učení.“* Inovace znamená realizovat nový, originální nápad, který může usnadnit či zpestřit práci. *„Tvořivé vyučování rozvíjí především schopnosti tvořivého myšlení, motivaci k tvořivé činnosti a k učení se, imaginaci a fantazii, zájmy o tvořivé aktivity, tvořivé dovednosti a poskytuje dětem možnost prožívat pocit sebeuspokojení, seberealizace a sociálního ocenění vlastní tvořivé produkce.“* (Lokšová, 2003, str. 9).

K. Chadt dále uvádí, že: „*Tvořivost je schopnost poznávat předměty v nových vztazích a originálním způsobem, smysluplně je používat neobvyklým způsobem, vidět nové problémy tam, kde zdánlivě nejsou, odchylovat se od navyklých schémat myšlení a nepojímat nic jako pevné a vyvíjet z norem vyplývající ideje i proti odporu prostředí, jestliže se to vyplatí, nacházet něco nového, co představuje obohacení kultury a společnosti.*“ (Chadt a spol., 2009, str. 18)

Základem tvořivosti je prožitkové učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte a podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat. Ve vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů. (RVP PV, 2004) V časopisu Informatorium Mgr. Dana Bazalová uvádí: „*Prožitkové učení je nejvlastnější, nejpřirozenější způsob učení.*“ (Informatorium 3-8, 2/2014, str. 13) K tomu, aby docházelo k tvůrčímu procesu a produktu, musí být dítě (ale i dospělý) dostatečně motivované, vytrvalé, inspirované různými podněty, nezávislé na autoritách, musí mít snahu vyřešit problém, nalézt nový postup či vytvořit nové umělecké dílo, krásu nového řešení.

Kreativita je dnes spíše duševní činnost. Nové nápady se nemusí „čarovat“ z ničeho, ale dochází ke spojování myšlenek či prvků, které už existují. „*Tvůrčí mysl vidí příležitosti tam, kde je méně kreativní jedinci nevidí,*“ uvádí John Adair (2011). Tvůrčí vlohly má každý člověk. Tvořivost se může projevat ve všech činnostech a oblastech, a to různou formou a stylem, záleží na zájmech, hodnotách a postojích. Projevuje se v různých úrovních a může mít různý individuální a společenský význam. Je možné se ve své tvořivosti zdokonalovat. Lokšová a Lokša uvádí: „*Základem tvořivého vyučování je utváření podmínek pro rozvoj tvořivosti žáků a pro uplatnění různých druhů tvořivých činností ve výuce.*“ To vede k metodickým postupům, kterým děti získávají poznatky vlastními aktivitami a zkušenostmi (Lokšová, Lokša, 2003, str 59).

1.4.2 Artefiletika v MŠ

Slavíková (2007, str. 15) zmiňuje ve své knize, že „*Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání...*“. Ve své další knize Výtvarné čarování uvádí:

„Artefiletika je moderní pojetí výtvarné výchovy, které využívá některých prostředků arteterapie. Navazuje na dobrou tradici české výtvarné výchovy, založené především na rozvoj tvořivosti dítěte.“ (2010, str. 10) Učitelé v mateřské škole se prostřednictvím artefiletiky snaží povzbudit duševní síly dítěte a předcházet jejich psychickému nebo sociálnímu selhávání. Jejich hlavním záměrem však je zprostředkovat dětem cestu ke světu kultury i přírody na základě dětských výtvarných zážitků. Výtvarný projev a s ním spjaté zážitky chápe artefiletika jako spojující článek mezi osobní zkušeností dítěte a velkým kulturním a přírodním světem, který jej obklopuje.

V mateřské škole artefiletika začíná tvořením, výrobou z různých materiálů, v tomto případě přírodních. Jde o prožitek z probíhaného děje, jeho následné vyhodnocení ve skupině, povídání o zážitcích, nápadech a dojmech.

1.4.3 Land-art v MŠ

Land-art je umělecký směr, který využívá k tvorbě především přírodních materiálů. Land-art je odvětví směru tzv. akčního umění. *„Land-art znamená v překladu „umění země“. Soustředí se na určité zásahy do přírody nebo na práci s neobvyklým přírodním materiálem.“* (Vondrová, 2006, str. 5) Pojem land-art zahrnuje v mateřské škole veškeré tvoření dětí z přírodních materiálů přímo venku v přírodě, ať na školní zahradě, na louce, u potoka či v lese. Děti mohou tvořit například domečky pro skřítky, cestičky a stavby z kamínků, šišek, klacků, sněhu, ledu a ostatního materiálu nalezeného přímo venku v přírodě.

Rozkvět tohoto směru trval deset let do konce šedesátých let. Umělcům říkáme land-artisté. Každý z těchto umělců měl svůj vlastní styl, ale většina záměrně pracovala v přírodním prostředí. Vondrová dále uvádí: *„Tito umělci pracují se zeminou, hlinou, pískem, kamením, slámou, senem, se suchými větvemi, listím nebo s vodou v různých podobách – jako led, sníh, či déšť. Do přírody naopak přinášejí jiné výtvarné materiály – lano, gázu, stuhu či plátno. Mezi nejznámější land-artisty patří Richar Long, Michel Heizer, Jan Dibbets či Christo.“* (2006, str. 5)

1.4.4 Výtvarné techniky s přírodním materiálem

Při výtvarných a tvořivých činnostech s přírodním materiálem se mnohdy využívají různé druhy ostatních pomocných materiálů. Nůžky, provázky, špejle, jehla, papíry, lepidlo, barvy, voda, nádoby, štětce a mnoho dalších.

Lepení Mnoho návodů na výtvarné nápady s přírodním materiálem obsahuje jako jednu z pomůcek lepidlo. Je to nejjednodušší způsob, jak materiál spojit do požadovaného tvaru. Používá se klasický Herkules, hodí se lepidlo UHU Bastelkleber bez ředidla. Na obtížnější spoje je vhodná tavná lepicí pistole LT 110 UHU, taví při nižších teplotách, je tedy vhodná i pro manipulaci dítětem. Přírodní materiál a lepidlo - mnoho lidí, obzvláště výtvarníci, tuto kombinaci zcela odmítají. V takovém případě, se ve vhodných situacích mohou využít i jiné spoje – špejlí, vázáním.

Spojování špejlí Na rozdíl od spojů pomocí lepidel je výhoda ve větší pevnosti. Obtížnější se s nimi však manipuluje, tato technika je vhodná až pro starší předškolní děti.

Vázání Dalším šetrným a nenarušujícím způsobem spojování přírodního materiálu je vázání. Nezbytnou podmínkou však je dobře rozvinutá jemná motorika dítěte a nácvik vázání uzlů a mašliček. V této dovednosti dnešní předškolní děti tolik nevynikají z důvodu suchých zipů na botách, nemají tak potřebu se uzel a mašli učit.

Navlékání Materiály se mohou spojovat či vytvářet z nich dekoraci pomocí navlékání. Nejvhodnější je navlékání na lýkový provázek. Navlékají se materiály, které jsou od přírody s dírkou, nebo se díрка uměle vytvoří. Na další způsob je potřebná jehla, pro děti vhodná bez ostré špičky, kdy si děti sami „zapíchnou“ kam potřebují.

Otisk Pro tuto metodu nám poslouží keramická hlína, písek, klasická hlína, tvarovací pěna atp. Jakýkoli přírodní materiál lze otisknout do zmíněných tvarovacích hmot a posloužit tak jako pomůcka pro poznávání, zkoumání, objevování a další tvoření nejen pro děti v mateřské škole.

Odlitek Opačnou funkci než otisk má odlitek, kdy nezanecháváme reliéfní stopu, ale naopak jí chceme vyplnit a získat tak „otiskovalo“. K tomu je nejvhodnější sádrová hmota, z přírodního materiálu je to včelí vosk a jíl. Lze odlévat různé otisky zvířecích tlap či jiných přirozených reliéfních útvarů.

Obtisk K obtiskování je potřeba barva – temperová, akrylová, vodová, či přírodní barvivo, šťáva – z červené řepy, bezu, mrkve apod. Otiskovaný materiál se namočí do barvicí hmoty a otiskne na různé druhy materiálu – látku, papír atd.

Vyřezávání, vykrajování Kvůli manipulaci s ostrým předmětem – nožem, není vyřezávání vhodnou technikou do mateřské školy. Přesto jsem tuto techniku zařadila, protože ji lze upravit pro děti předškolního věku. Mohou vyřezávat měkkou hmotu (např. keramickou) i neostrým předmětem.

Vhodnější pro děti předškolního věku je vykrajování různě tvarovanými vykrajovátky.

Skládání, přikládání Skládání je vhodnou technikou na procvičení jemné motoriky. Je zde velice důležitý úchop špetkou, ale i ostatními prsty, a přidržování. Cvičí se i koncentrace a trpělivost.

Mozaika Mozaika je plošná výzdoba, která se může sestavovat z různých drobných materiálů – písku, zrn, šišek, kaštanů, žaludů, sněhových koulí atd.

Modelování Modelování je vytvoření prostorového díla přidáváním či ubíráním modelovací hmot (v tomto případě keramické, hlíny, písku). Může se jednat o abstraktní díla či díla vymačkaná do forem.

Zaplétání Vlázky z kukuřic, vrbové proutky, různé ohebné větvičky, sláma, seno atd. se dají zaplétat a vytvářet z nich tak zajímavá díla.

Batika Do práce s přírodním materiálem jsem zařadila i tuto techniku. Batikovat lze totiž nejen z umělých, ale i z přírodních snadno dostupných barviv – červená řepa, bez černý, černá mletá káva. Batikovat se dají různé druhy materiálu – textilie, kraslice, keramika, ale i dřevo. Batika znamená částečné zakrytí původní barvy materiálu a následné obarvení. Po odkrytí přikrytých částí vznikají různé ornamenty a obrazce. Je mnoho druhů batiky: voskovaná, vázaná, šitá, skládaná, sypaná atd.

1.5 Charakteristika přírodních materiálů využitelných v MŠ

Každý, kdo se toulá přírodou s otevřenými očima, si může všechny potřebné materiály opatřit. Mnoho věcí leží na cestách, pod stromy a na loukách jen tak. Každý nalezený a sebraný kousek přírodního materiálu je unikát, vypadá pokaždé jinak a podněcuje fantazii a tvořivost dítěte i dospělého. (TOPP, Výrobky z přírodních materiálů, 2000)

Níže charakterizované přírodniny jsou rozděleny podle dostupnosti v daném ročním období v dílčím projektu „Kouzlení s přírodou“, kterým se zabývá jedna polovina praktické části.

1.5.1 Listnaté stromy

Z listnatých stromů se k výtvarným a tvořivým činnostem hodí jejich listy, semena, plody i kůra. Listy se mohou využívat během jara i léta, nejhodnější je sbírat je na podzim, kdy sami opadávají a krásně se zbarvují do různých odstínů žluté,

červené a hnědé. Mohou se zpracovat ihned, nebo se lisovat, sušit. Semena a plody se sbírají na podzim, kdy se s nimi dá tvořit, a uchovat je do jara, kdy se mohou dále sázet a pozorovat jejich růst, rozmnožování. S kůrou se může pracovat přes celý rok, využívat obtisků, odlitků, zkoumat a pozorovat.

Stromy mírného pásma, které jsou u nás dostupné:

jilm drsný, buk lesní, buk lesní pyramidální, kaštanovník jedlý – plod kaštan, dub letní – plod žalud, líska obecná – lískové ořechy, lípa evropská ,lípa velkolistá, topol vlašský, osika, vrba náhrobní, vrba bílá, jabloň lesní, javor klen, mléč, jasan ztepilý, úzkolistý, hrušeň, švestka. (Russel, Cutlerová, 2007)

Listnaté stromy, které se dají využít k netradičním technikám:

Vrba košíkářská – pomlázka, píšťalka, ošatky, košík, bříza bělokorá – koště.

1.5.2 Keře

Šípkový keř je v plném květu na začátku léta. Šípky se dostávají na podzim během září. Z dužiny lze připravit čaj, který je zdrojem vitamínu C. Šípek býval nedílnou součástí léčitelství. V mateřské škole se dá využívat při přípravě nápoje, do pečených čajů, k výzdobě, artefakcím a dalším činnostem.

Bez je opadavý keř, strom, nebo i vytrvalá bylina. Plod je dužnatá, nejčastěji černá nebo červená peckovice připomínající bobuli, která obsahuje 3 až 5 semen. U nás v České republice jsou dostupné tři druhy: bez černý, bez chebdí, bez červený. Zpracování může být různorodé. Od výroby džemů, šťávy, která se dá mimo jiné využít i k přírodní batice, která je vhodnou a zajímavou technikou i pro děti v mateřských školách.

Dále s dětmi můžeme nasbírat a dále pracovat s: brusnicí borůvkou, brusnicí brusinkou, ostružníkem malinou, ostružinou.

1.5.3 Jehličnaté stromy

Jehličnaté stromy je vhodné využívat v zimě, kdy vůně jejich jehličí navodí příjemnou vánoční atmosféru. Dále využíváme jejich semena, šišky a kůru. Jejich kůru, stejně jako kůru listnatých stromů, a jehličí můžeme využívat celý rok.

Stromy mírného pásma, které jsou u nás dostupné:

borovice lesní, těžká, jedle bělokorá, smrk ztepilý, modřín opadavý.

(Russel, Cutlerová, 2007)

1.5.4 Plody podzimu

Kukuřice je druh jednoděložných rostlin z čeledi lipnicovité. Jedná se o jednoleté robustní trávy, které mohou dorůst až do výšky 6 metrů. Listy jsou přisedlé, střídavé, uspořádané do dvou řad, s listovými pochvami souběžnou žilnatinou. Samčí květenství je vrcholová lata klásků. Je to několik hroznů vyrážející z hlavní osy. Pěstovaná pravá kukuřice setá je vzhledově tlustý klas, ze kterého vyrůstají palice, které se skládají s řad obilek (zrnka kukuřice).

V mateřské škole je můžeme využívat k těmto výtvarným činnostem: mozaika, výroba postaviček, panenek, šaty (ze slupek) apod.

Tykev obecná (dýně obecná) je jednoletá rostlina keříčkového vzrůstu. Květy mají žlutou barvu. Tato rostlina má několik variant: cuketa, patizon, tykev (dýně) olejná.

V mateřské škole je můžeme využívat například pro přiblížení amerického svátku Halloween. Její semena potom k artefietice, práci na školní zahrádce.

Brambory jsou důležitým zdrojem potravy. S výjimkou jedlých hlíz je celá rostlina jedovatá. Proto pro využití v mateřské škole je vhodná pouze tato hlíza, využitelná k vyřezávání, obtiskům, a dalšímu tvoření, jako je například spojování do postaviček apod. Navíc ji lze snadno vypěstovat i s dětmi.

Červená řepa je do těchto činností zařazena z důvodu její specifické barvy. Hlíza obsahuje barvivo, které děti mohou obtiskovat na různé druhy materiálu (textil, papír, dřevo), a její šťávu vymačkat (pomocí lisu na jablka) a dále využít stejně jako šťávu z bezu k přírodní batice.

Obilniny jsou rostliny využívané a pěstované pro svá zrna, semena. Nadzemní část pšenice či ječmene se může zpracovat jako sláma, kterou v mateřské škole můžeme využít k výrobě ozdob, korpusu na věnec, postaviček. Zrna obilí můžeme před Velikonocemi zasít a sledovat tak růst trav, navíc nám do interiéru mateřské školy vnese zeleň a vhodnou přírodní výzdobu.

1.5.5 Další využitelný přírodní materiál

Sníh je forma ledu, tedy pevného skupenství vody. Je tvořen ledovými krystalky, které jsou seskupené do sněhových vloček. Vzniká přirozeně v oblacích, za vhodných klimatických podmínek, tento děj se nazývá sněžení, a tvoří sněhovou pokrývku.

Pro děti je tento materiál velice zajímavý, lákavý a velice vhodný. Navíc v období zimy poskytuje mnoho nejrůznějších aktivit, od sáňkování, koulování, stavění soch (sněhuláků) a obydlí (iglů), až k land artu a artefaktem.

Koření Různé druhy koření využíváme k naladění atmosféry, k výrobě ozdob a dekorací. Vhodným kořením je: skořice, hřebíček, badyán, květ levandule, máta a další.

Včelí vosk je přirozený produkt. Vzniká metabolickou přestavbou medu a pylu v těle včel. U včely medonosné je výrobcem dělnice ve dvanáctém až osmnáctém dni svého života. Na vzduchu tuhne. V úlech budují včely díla na předem lisovaných voskových mezistěnách, které podle potřeby vkládá včelař. Toto voskové dílo má bíložlutou barvu.

Včelí vosk v mateřské škole používáme k těmto technikám: rolování do svíček, vyřezávání na ozdoby, rozpouštění na svíčky a odlitky, mačkání do měkké hmoty

k výrobě „plastických“ dílek. Hnětením včelí vosk povoluje a stává se z něj měkká modelovací hmota. Touto činností si děti procvičují jemnou motoriku, zároveň pozorují vliv tepla na tento materiál a vytváří svá dílka.

Kamenina je ideální materiál pro výrobu užitkové keramiky. Je trvanlivá, pevná a tolik nesaje. Je vhodná pro keramické plastiky. Tato hmota se vypaluje. Je to hmota jílovitá, do které se přidává živec, vápenec, kaolín. Pro výrobu keramických výrobků v mateřské škole je potřeba snadná dostupnost keramické pece. Práce s keramickou hlinou je vhodná i pro nejmenší děti. Seznámení se s touto hmotou začíná zanecháváním stop (malování špalíčkem), obtiskování, mačkání, válení, vyřezávání, modelování a nakonec i barvení a následné vypálení. Děti pozorují změny způsobené usycháním a vypálením.

Písek je dobrý pro vytváření obrazců, zanechávání stop.

Ovčí rouno se získává stříháním jejich srsti. Vlákna jsou spojena potem, tukem a nečistotami. Rouno se suší, pere, vyčesává a následovně i barví.

Tyto činnosti lze vykonávat zcela přírodní technikou, nebo v dnešní době i chemicky a za pomoci strojů. Různá ekocentra nabízí ukázkou a různé kurzy takovýchto zpracování. S dětmi v mateřské škole z tohoto vyčesaného rouna můžeme tvořit pomocí mýdla a vody kuličky a jiné tvary, dále se může různě spojovat, svazovat, příst.

Pedig je na rozdíl od vrbových proutků vhodnější pro práci v mateřské škole. Je to přírodní materiál, který se dováží s tropů jihovýchodní Asie. Jedná se o vnitřní část stonku ratanové liány neboli ratanu. Tento stonek je silný pouze několik centimetrů ale dlouhý může být až sto metrů. Po namočení je měkký, snadno tvárný a tudíž i pro tvoření s dětmi snadněji využitelný pro pletení košíků, tvorbě dekorací a dalších proutěných výrobků. Jednou nevýhodou však je, že není běžně dostupný v přírodě, ale musí se koupit.

1.6 Předškolní pedagog

Ve vzdělávacím programu Začít spolu Gardošová (2003, str. 73) uvádí, že *„Předškolní pedagog bere v úvahu všechny přirozené souvislosti i vzájemné propojení všech oblastí, vzdělávacích cílů, prostředků, kompetencí...“*

Pedagog je chápán jako autorita, přesto by měl být dítěti partnerem a vést ho na cestě za poznáním. Měl by být i respektující k individuálním zvláštnostem každého dítěte. Pedagog jako osobnost by měl být dostatečně vyzrálý, jak po stránce citové, tak po stránce intuitivní, rozumové, volní, etické. Spadají sem i charakterové vlastnosti učitele v mateřské škole.

1.6.1 Odborné činnosti, které by měl předškolní pedagog vykonávat

Smolíková, RVP PV 2004, str. 44, 45:

Analyzovat věkové a individuální potřeby dětí a v rozsahu těchto potřeb zajišťovat profesionální péči o děti, jejich výchovu i vzdělávání.

Realizovat individuální i skupinové vzdělávací činnosti směřující cílevědomě k rozvoji dětí, rozšiřování jejich kompetencí (schopností, dovedností, poznatků, postojů).

Samostatně projektovat výchovné a vzdělávací činnosti, provádět je, hledat vhodné strategie a metody pro individualizované a skupinové vzdělávání dětí.

Využívat oborových metodik a uplatňovat didaktické prvky odpovídající věku a individualitě dětí.

Projektovat (plánovat) a provádět individuální výchovně vzdělávací činnosti s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami.

Provádět evaluační činnosti - sledovat a posuzovat účinnost vzdělávacího programu, kontrolovat a hodnotit výsledky své práce, sledovat a hodnotit individuální pokroky dětí v jejich rozvoji a učení, monitorovat, kontrolovat a hodnotit podmínky, v nichž se vzdělávání uskutečňuje.

Výsledky evaluace samostatně uplatňovat v projektování (plánování) i v procesu vzdělávání.

Provádět poradenské činnosti pro rodiče ve věcech výchovy a vzdělávání jejich dětí v rozsahu odpovídajícím pedagogickým kompetencím předškolního pedagoga a mateřské školy.

Analyzovat vlastní vzdělávací potřeby a naplňovat je sebevzdělávacími činnostmi.

Evidovat názory, přání a potřeby partnerů ve vzdělávání (rodičů, spolupracovníků, základní školy, obce) a na získané podněty reagovat.

1.6.2 Jak má předškolní pedagog vést vzdělávání

Smolíková, RVP PV 2004, str. 45:

Učitelé mají vést činnosti tak, aby se děti cítily v pohodě (fyzicky, psychicky i sociálně), rozvíjely se v souladu se svými schopnostmi a možnostmi a současně byl podněcován jejich harmonický rozvoj, měly dostatek podnětů k učení a radost z něho, bylo posilováno sebevědomí dětí a jejich důvěra ve vlastní schopnosti, měly možnost vytvářet a rozvíjet vzájemné vztahy a cítit se ve skupin bezpečně, byl dostatečně podporován a stimulován rozvoj jejich řeči a jazyka, se seznamovaly se vším, co je pro jejich život a každodenní činnosti důležité, mohly pochopit, že mohou prostřednictvím vlastních aktivit ovlivňovat své okolí, obdržely speciální podporu a pomoc, pokud ji dlouhodobě či aktuálně potřebují.

PRAKTICKÁ ČÁST

2 CÍLE A PŘEDPOKLADY

2.1 Cíle bakalářské práce

Prvním cílem bakalářské práce je vyzkoušet konkrétní výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem v mateřské škole. Přírodní materiál a činnosti s ním jsou řazeny podle ročních období. Pro komplexnost jsem zvolila formu projektu aktivit v souladu s RVP PV. Určité činnosti byly vyzkoušeny ve třídě mateřské školy. Příklady tvořivých činností jsou přizpůsobeny předškolnímu věku.

Druhým cílem bylo zjistit, jaký mají přístup dnešní předškolní pedagogové k těmto činnostem, zda v nich děti podporují a rozvíjí.

2.2 Předpoklady výzkumného šetření

1. Více jak polovina učitelů v MŠ nabízí činnosti s přírodním materiálem.
2. Předškolní pedagogové spatřují výhodu hlavně ve snadné finanční dostupnosti přírodního materiálu.
3. Většina dětí v mateřské škole má možnost přírodní materiál, se kterým pracuje, sama sbírat.
4. Děti v mateřské škole mají možnost materiál samy objevovat, poznávat a zkoumat, než s ním začnou pracovat a tvořit.
5. Předškolní pedagogové nabízí dětem činnosti, které v nich podporují a rozvíjí kladný vztah k přírodě.
6. Největší nabídku činností s přírodním materiálem mají děti na podzim.
7. Učitelé v mateřské škole, kteří pochází z vesnice či okraje města tvoří a pracují s přírodním materiálem častěji, než učitelé, kteří pocházejí s velkého města, sídliště.
8. Vysokoškolsky vzdělaní učitelé v oboru nabízí dětem výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem častěji, než učitelé bez vysokoškolského vzdělání.
9. Předškolní pedagogové ve věkové kategorii do 30 let praktikují výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem častěji, než učitelé ve věkové kategorii nad 30 let.

3 METODIKA

3.1 Použité metody k získávání informací

K dosažení prvního cíle jsem použila kvalitativní metodu přímého nestrukturovaného pozorování dětí při navrhovaných činnostech. Činnosti byly navrhovány na základě propojení dílčího projektu „Kouzlení s přírodou“. Práce dětí byla zachycena na digitální fotografie. Pozorování bylo uskutečněno za mé přímé účasti při konkrétních výtvarných činnostech. *„Pozorování je nejtypičtější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Uplatňuje se v nejrůznějších situacích a výzkumník pomocí něho chce poznat, popsat a pochopit lidi a prostředí, ve kterém působí.“* (Gavora, 2010, str. 188)

Přístup a názory předškolních pedagogů k činnostem s přírodním materiálem byly zjišťovány na základě stanovených předpokladů. Použila jsem kvantitativní dotazníkovou metodu. Gavora o dotazníku uvádí: *„Je to způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“* (2010, str. 121) Osoba vyplňující dotazník se označuje jako respondent. Můj dotazník obsahuje otevřené i uzavřené otázky, skládá se z osmi otázek týkajících se daného problému a doplňujících otázek o věku, vzdělání a místě bydliště. Dotazníky byly určeny předškolním pedagogům z Jihočeského a Středočeského kraje, především předškolním pedagogům z mateřské školy Nerudova v Soběslavi. Dotazník byl elektronicky rozeslán do 24 mateřských škol, návratnost byla 64 dotazníků.

3.2 Charakteristika skupin výzkumného šetření

Skupina dětí Navrhované činnosti byly předkládány dětem v mateřské škole Nerudova v Soběslavi, třídě Sluníček a Měsíčků (viz. foto č. 1) a dvě činnosti dětem z MŠ Duha Soběslav. Věk dětí se pohybuje od pěti do šesti let. Celkem je ve dvoutřídce 40 dětí, z toho 24 chlapců a 16 děvčat. Průměrná docházka je 29 dětí.

Skupina předškolních pedagogů Dotazník byl elektronicky předkládán pedagogům z mateřských škol Jihočeského a Středočeského kraje. Věk předškolních pedagogů je různý.

3.3 Projekt „Kouzlení s přírodou“

Jaro, léto, podzim, zima,

venku je nám vždycky prima.

Na jaře tají sněhové peřiny,

rozkvétají veškeré květiny a rostliny.

Léto zas nás Sluncem objímá,

život na Zemi sílu přijímá.

Podzim dokončí, co jaro začalo,

plody dozrály, listí se zbarvilo.

Když listí opadá, na zem se sníh snáší,

to zima spánek a odpočinek opět přináší.

(Zuzana Vohralíková)

Charakteristika hlavního smyslu projektu „Kouzlení s přírodou“

Přírodní materiály, které jsou charakterizovány v šesté kapitole, jsou zařazeny do čtyř ročních období: Plody a barvy podzimu, Mrazivá zima, Jarní tání, Rozkvetlé léto.

Projekt „Kouzlení s přírodou“ má za cíl provázání výtvarných a tvořivých činností s přírodním materiálem do celého školního roku v mateřské škole v souladu s RVP PV, ŠVP PV.

Plody a barvy podzimu

Na podzim jsou nejdostupnějšími a nejvhodnějšími přírodninami plody a barvy podzimu. Na práci s přírodninami je nejlepší to, že samotný materiál si děti mohou sami vybrat, najít, sebrat, zkoumat, objevovat a odnést do školky. V tomto ročním období na procházce s dětmi můžeme nasbírat žaludy, kaštiny, šípky, kukuřici, šišky, kůru, listy a zrna. Musíme je však umět dobře skladovat, sušit, aby nám dlouho vydržely a nezplesnivěly. Na zahrádce se v některých mateřských školách mohou těšit

z dýní, brambor, řepy a jablek. Po opadání listů je možné u potoka ořezávat vrbové proutky, které se dají plnohodnotně využít výrobě užitečných věcí i věcí pro potěšení.

„Podzim začíná v době podzimní rovnodennosti, den a noc jsou v rovnováze. Od této doby bude stále více tmy. V přírodě všechno dozrává, sklízí se plody, které se vyvíjely od jara. Někteří ptáci odlétají do teplých jižních krajín a zvířata, která musejí přežít zimu u nás, shromažďují zásoby. Rostliny rozsévají semena, která budou čekat na další jaro, podobně jako lidé, kteří vychovali své děti a vypouštějí je do světa.“
(Leblová, 2012, str. 31)

Mrazivá zima

Nejspecifičtější přírodninou v zimě je sníh, který děti milují, a led. V adventním období nám navodí příjemnou atmosféru jehličnaté stromy, skořice, hřebíček, pomeranče, jablka a včelí vosk. Příhodné pro vánoční období je i sláma, se kterou se dají tvořit postavičky, i základ na adventní věnec.

„Zima je období, kdy je v přírodě více ticha, protože chybí ptačí zpěv, bzučení hmyzu, kvákání žab, ševelení listů... Je to období nouze, zvířata nemají zelené krmení, hmyzožravcům chybí hmyz. Některá zvířata si dělají zásoby na zimu, jiná přečkávají pravým nebo nepravým spánkem, aby snížila energetické nároky. Ticho může evokovat smutek, ale je to pro nás také příležitost ke ztišení a pozorování pobytových stop zvířat (okus, stopy ve sněhu, trus...), která nespí a hledají potravu.“ (Leblová, 2012, str. 69)

Jarní táni

Na jaře roztává sníh, půda se připravuje na nová semínka a sazenice. Jaro přichází a s ním i sluníčko a práce nejen na školní zahrádce. Vhodným materiálem jsou kameny, písek a hlína. V této části bych se ráda zastavila i u hlíny keramické. Březové větvičky, které se na podzim ořezaly, nám proschly, a my si můžeme vyzkoušet, jak se dřívě vyráběla košťata.

„Mizí poslední sníh a rostliny se probouzejí ze zimního spánku, klíčí, pučí a začínají kvést. Ptáci pořádají koncerty, stavějí hnízda a zakládají rodiny, vyvádějí

mladé.“ „Jarní květiny rychle vykvétají, aby si užily slunečního svitu, než je zastíní rašící listy keřů a stromů.“ „S jarem jsou spojeny největší křesťanské svátky – Velikonoce, které jsou doprovázeny mnoha lidovými zvyky a tradicemi.“ (Leblová, 2012, str. 89)

Rozkvetlé léto

V létě je všude kolem nás spousta barev a vůní. Vhodným a dostupným materiálem jsou v tomto ročním období květiny. Dále jsem do tohoto ročního období zahrнула netradiční přírodní materiál, kterým je plst' a pedig.

Eliška Leblová (2012, str. 121) ve své knize k létu uvádí: *„Co na jaře kvetlo, nyní zraje, změny v přírodě již nejsou tak překotné jako na jaře. Je vhodná doba k určování stromů podle listů a k pozorování přírody. Všude je plno hmyzu, který opyluje, zúrodňuje, odstraňuje odumřelá těla rostlin i živočichů, ale hlavně je zajímavým objektem pozorování očima i lupou. Teplé letní noci jsou vhodnou dobou pro zkoumání letní oblohy, poslouchání nočních zvuků a vnímání letních vůní.“*

Jak pracovat s projektem:

Projekt poskytuje vhodnou vzdělávací nabídku činností, kterou je možno upravovat, slučovat a dále s ní pracovat. Dále jsou zde popsány některé konkrétní činnosti pro inspiraci. Pro činnost s přírodním materiálem se vybere vhodná vzdělávací nabídka, očekávaný výstup a záměr. Hodnocení probíhá na základě formy evaluace daného ŠVP PV.

Vzdělávací nabídka Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání 2004 podle pěti vzdělávacích oblastí:

Dítě a jeho tělo

Dítě a jeho psychika

Dítě a ten druhý

Dítě a společnost

Dítě a svět

Dítě a jeho tělo

- manipulační činnosti a úkony s předměty, pomůckami, náčiním, materiálem; činnosti seznamující děti s věcmi, které je obklopují
- konstruktivní a grafické činnosti

Dítě a jeho psychika

- komentování zážitků a aktivit, vyprávění toho, co dítě slyšelo, shlédlo, zažilo
- přímé pozorování přírodních objektů i jevů v okolí dítěte, práce s nimi, rozhovor o výsledku práce a pozorování; záměrné pozorování běžných objektů a předmětů, určování a pojmenovávání jejich vlastností (velikost, barva tvar, materiál, dotek, chuť, vůně, zvuky), jejich charakteristických znaků a funkcí
- motivovaná manipulace s předměty, zkoumání jejich vlastností, konkrétní operace s materiálem
- spontánní hra, volné hry a experimenty s materiálem a předměty
- hry nejrůznějšího zaměření podporující tvořivost, představivost a fantazii (výtvarné, konstruktivní)
- činnosti zaměřené k vytváření (chápání) pojmů a osvojování poznatků (vysvětlování, objasňování, odpovědi na otázky, práce s knihou, s obrazovým materiálem apod.)
- činnosti přiměřené silám a schopnostem dítěte a úkoly s viditelným cílem a výsledkem, v nichž může být dítě úspěšné
- estetické a tvůrčí aktivity (výtvarné, pohybové)
- výlety do okolí (do přírody)

Dítě a ten druhý

- kooperativní činnosti ve dvojicích, ve skupinách
- aktivity podporující sblížení dětí

Dítě a společnost

- tvůrčí činnosti výtvarné podněcující tvořivost a nápaditost dítěte, estetické vnímání i vyjadřování a třibení vkusu

Dítě a svět

- přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (příroda živá i neživá, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)
- praktické činnosti, na jejichž základě se dítě seznamuje s různými přírodními látkami a materiály ve svém okolí a jejichž prostřednictvím získává zkušenosti s jejich vlastnostmi (praktické pokusy, zkoumání, manipulace a další práce s různými materiály)

Záměry, cíle dílčího projektu

- vytvoření povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí
- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti s živou a neživou přírodou
- rozvoj vkusu, estetického cítění, výtvarného sebevyjádření
- zdokonalování dovedností v oblasti jemné motoriky, koordinace ruky a oka
- osvojení si věku přiměřených praktických dovedností
- rozvoj pozornosti, kultivace představivosti a fantazie
- rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření)
- posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování apod.)
- rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit pomocí výtvarných dílek

Očekávané výstupy dílčího projektu

- vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných, pohybových) i ve slovních výpovědích k nim
- zachycovat skutečnosti ze svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik (tvořit a vyrábět z přírodnin, přírodního materiálu)
- zrakově vnímat a rozlišovat tvary předmětů a jiné specifické znaky, vnímat hmatem apod.
- ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku (zacházet s drobnými pomůckami, náčiním a materiálem, zacházet s grafickým a výtvarným materiálem – s tužkami, barvami, nůžkami, papírem, modelovací hmotou, přírodním materiálem)
- popsat situaci
- pojmenovat přírodní materiál
- vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, jak verbálně, tak neverbálně
- záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost
- řešit problémy, úkoly a situace, myslet kreativně, předkládat „nápady“
- nalézat nová řešení
- vyvinout volní úsilí, soustředit se na činnost a její dokončení
- spolupracovat s ostatními
- mít povědomí o širším přírodním prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte

V úrovni kompetencí se dostane do popředí

Kompetence k učení Na úrovni klíčových kompetencí k učení se těmito činnostmi dítě učí experimentovat, pozorovat a zkoumat. Získává elementární poznatky o světě přírody, jejích rozmanitostech a proměnách. Dále má dítě možnost radovat se z toho, co samo dokázalo a zvládlo. Na základě výtvarných a tvořivých činností s přírodním

materiálem se dítě učí jak spontánně, tak vědomě, soustředí se na činnost a její dokončení. Učí se hodnotit svoje pokroky i oceňovat výkony druhých na základě konverzace s ostatními dětmi po dokončení určité činnosti.

Kompetence k řešení problémů Učí se řešit a pracovat experimentálně, vymýšlet nová řešení, hledat možnosti a varianty, využívat při tom zkušeností, fantazii a představivost.

Kompetence komunikativní Na základě hodnocení vykonané činnosti se dítě učí vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady (verbálně, vývarně...)

Kompetence sociální a personální Ve skupině se dokáže prosadit, ale i podřídit, při společných činnostech se domlouvá a spolupracuje.

Kompetence činnostní a občanské Dále se dítě v mateřské škole učí svoje činnosti a hry plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat.

Příklady konkrétních činností

Podzim

Bramboráček

Přírodní materiál: brambory různých velikostí, kukuřice, šiška, seno/sláma

Pomůcky: špejle

Činnost: spojování brambor pomocí špejlí, tvůrčí aktivita na téma „Skřítek bramboračka“

Obtisky brambor

Přírodní materiál: brambory

Pomůcky: čtvrtka, tempera, štětec

Činnost: krájení, práce s barvou a štětcem, pozorování zanechaných stop

Artefiletika

Přírodní materiál: kamínky, mušle, kaštiny apod.

Pomůcky: barvená dřívka, látky

Činnost: prostorová tvorba

Přírodní obraz

Přírodní materiál: žaludy, kamínky, větvičky, šišky, klacíky, mech

Pomůcky: podložka (kámen), lupy

Činnost: vykládání materiálu do obrazce, zkoumání materiálu

Zima

Otisk větvíček do keramické hlíny

Přírodní materiál: keramická hlína, větvičky

Pomůcky: podložka, váleček, igelitový sáček

Činnost: válení válečkem, pozorování otisku

Zimní land-art

Přírodní materiál: sníh

Pomůcky: teplé oblečení, rukavice

Činnost: různé sněhové stavby dle fantazie, obtisky těla do sněhu...

Jaro

Land-art, empaketáž u stromu

Přírodní materiál: různé větvičky, šišky, traviny, suché květiny, strom

Pomůcky: provázek

Činnost: estetické zdobení stromu – „Šaty pro stromy“

Setí

Přírodní materiál: hlína, zrnka ječmene, voda

Pomůcky: lopatka, kelímek, konévka, potravinářská folie, špejle, jmenovka

Činnost: rovnoměrné sypání zrnků na hlínu, kropení vodou, pozorování růstu semínka

Léto

Pletení košíku

Přírodní materiál: vrbové košíkářské proutky

Pomůcky: nůžky, provázek

Činnost: proplétání vrbových proutků

Artefiletika s keramickou hlínou

Přírodní materiál: keramická hlína, voda

Pomůcky: igelit, miska

Činnost: seznámení s materiálem, spontánní skupinová abstraktní tvorba

4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÝCH ŠETŘENÍ

4.1 Kritéria hodnocení

Stanovená kritéria reagují na očekávané výstupy, záměry a cíle stanovené na základě RVP PV u konkrétních činností:

Dítě má a předkládá nápady, aktivně se zapojuje do činností; samostatně, výtvarně i slovně se vyjadřuje; vyjadřuje pocit, zážitek a náladu výtvarným sebevyjádřením; nalézá nová a originální řešení; prožívá radost.

4.1.1 Hodnocení činností z projektu „Kouzlení s přírodou“

Bramboráček (viz. foto č. 2, 3)

Záměr, cíl:	Rozvíjet tvořivost, jemnou motoriku, poznávat vlastnosti materiálu.
Očekávaný výstup:	Ovládat koordinaci ruky a oka, zacházet s křehkými pomůckami (špejle).
Motivace:	Aktivita byla motivována pomocí skřítky Bramborjáčka, který o víkendu podnikl výlet a zabloudil do naší mateřské školy. Ve školce je mu sice hezky, a je rád mezi dětmi, ale nemá žádné malinkaté kamarády skřítky. Odpoledne a v noci je mu smutno, a tak děti prosí, aby nějak poradily a pomohly.
Reakce dětí:	Děti ihned napadlo mu skřítky vyrobit. Je podzim, ten správný čas ke sběru brambor. Potřebovaly jsme ještě párátka, seno, kukuřici a šišky.
Organizace:	Motivace v kruhu. Samotné tvoření u stolečku po skupinkách.
Průběh tvoření:	Děti kreativně vymýšlely kamarády pro skřítku Bramboráčka. Děti vyráběly bratříčky, sestřičky, domácí zvířátka, jako například: pejska, kočičku, prasátko, dokonce se objevila i jedna fantazijní natahovací myš.

Zakončení: V komunitním kruhu: Skřítek Bramboráček byl šťastný, děti spokojené, že mu pomohly a poradily.

Artefiletika (viz. foto č. 4, 5)

Záměr, cíl: Rozvíjet tvořivost (tvořivé myšlení, řešení problémů, tvořivé sebevyjádření), řečové schopnosti, vyjádřit dojmy a prožitky, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie.

Očekávaný výstup: Umět slovně reagovat, vyjadřovat samostatně myšlenky, nápady, pocity.

Motivace: Motivace na téma „Místo, kde bydlím“.

Reakce dětí: Děti z Měsíčku a Sluníčka jsou zvyklé na výtvarný artefiletický projekt. Proto jejich reakce byla pozitivní a bylo vidět, že už přemýšlejí, jak si s daným tématem poradit.

Organizace: V jedné místnosti na koberci. Skupinová i individuální práce.

Průběh tvoření: V místnosti byla puštěna relaxační, klidná hudba. Děti dodržovaly pravidlo – když hraje klidná hudba, nepovídáme nahlas. Když si potřebovaly něco sdělit, zapojily neverbální komunikaci, nebo šeptaly. Dětem byly nabídnuty různé druhy materiálů, jako jsou kamínky, mušle, kaštiny, barevná dřívka, látky. Někdo tvořil sám, někdo s kamarádem, jiní zase ve skupinkách.

Zakončení: Když dohrála hudba (cca po 20-25 minutách), děti si sedly ke svým výtvorům a měly možnost se vyjádřit, jak se jim pracovalo, sdělit problémy či naopak. Následovala procházka mezi výtvary, aby si naše domečky, cestičky, potůčky a louky mohly prohlédnout i ostatní děti.

Nakonec se vše muselo uklidit, dětem to nevadilo, protože jejich výtvary byly vyfocené a zůstanou už navždy na fotografii.

Obtisky brambor (viz. foto č. 6)

Záměr, cíl:	Rozvoj poznatků o zanechávání stop.
Očekávaný výstup:	Pochopit, že vše má svou stopu, specifický obtisk (např. i lidský prst).
Motivace:	Sběr brambor. Do čeho se sbírají brambory? Jak naplnit prázdný pytel?
Organizace:	U stolu, na koberci.
Průběh tvoření:	Děti si rozkrojily bramboru, nabarvily hnědou barvou a obtisky do papírového pytle. Zkoušely si i obtisky prstů a celých dlaní.
Zakončení:	Došly jsme k závěru, že vše má svou stopu, žádné nejsou stejné. Na konci jsme počítaly obtisknuté brambory na procvičení číselné řady.

Pletení košíku (viz. foto č. 7-10)

Záměr, cíl:	Vytváření elementárního povědomí o tradičních řemeslech, konkrétně košíkářství; pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit.
Očekávaný výstup:	Mít povědomí o přírodním prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek za přítomnosti dítěte.
Motivace:	Předešlé dny děti spontánně nacvičovaly pohádku O Červené Karkulce. Rozhodly jsme se, že jí sami upleteme košíček, aby měla v čem babičce přinést dárky.
Reakce dětí:	Děti byly překvapené, jak vypadá základ košíku a z čeho se vlastně doopravdy vyrábí.
Organizace:	V půlkruhu. Střídání se po jednom u jednoho košíku.

Průběh tvoření: Děti byly seznámeny s řemeslem košíkářství, z čeho se košík vyrábí a co je k tomu vše potřeba. Každý přiložil ruku k dílu a zapletl si svůj vrbový proutek do našeho pohádkového košíčku. Některým dětem šlo proplétání od ruky, některým jsem musela pomoci s odpočítáváním mezer.

Zakončení: Košík posloužil jako rekvizita v pohádce O Červené Karkulce a dál je využíván na sběr přírodnin při pobytu venku.

Přírodní obraz (viz. foto č. 11, 12)

Záměr, cíl: Přirozené pozorování okolní přírody v daném ročním období, sledování rozmanitostí a změn v přírodě.

Očekávaný výstup: Vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a různorodý (v návaznosti na jarní, letní, zimní obraz přírody).

Motivace: Motivace na téma „Třídní přírodní obraz“.

Organizace: Venku, na velikém placatém kameni.

Průběh tvoření: Prvním úkolem bylo nasbírat materiál, potom udělat rámeček obrazu a na konec „přírodní malování“. Použit byl materiál: šišky, kamínky, čepičky od žaludů, mech, větvičky a nakonec děti posypaly obraz pískem a rozfoukaly.

Zakončení: Zhodnocení průběhu tvorby, dojmy ze skládání a spolupráce s kamarády. Samozřejmě nesmělo chybět vyfotografování našeho obrazu pro zvěčnění.

Land-art, empaketáž u stromu (viz. foto č. 13-15)

Záměr, cíl: Rozvoj a kultivace představivosti a fantazie.

Očekávaný výstup: Myslet kreativně, předkládat „nápady“.

- Motivace:** Motivace na téma: Jarní počasí nám dopřává a sluníčko nás krásně hřeje. O víkendu ale hlásí mrazíky, a tak bychom měly pomoci našemu školnímu stromečku, aby nám neomrznu. Jak ale na to?
- Reakce dětí:** Látkové oblečení nenosí, do papíru ho zabalit nemůžeme, ale co takhle mech, trávu, listy a nějakou tu parádu?
- Organizace:** V přírodě, u stromu.
- Průběh tvoření:** Děti sbíraly a hledaly přírodniny, kterými by mohly stromečku zakrýt jeho kůru tak, aniž by mu ublížily. Některé děti pospíchaly, a tak jsme se neobešly bez špinavých a potlučených kolen. Aktivně se zapojovaly a domlouvaly, kam který kousek „oblečení“ zastrčí a stromeček ozdobí. Některé děti získaly úlohu „oblékačů“ a některé úlohu „hledáčů“.
- Zakončení:** Aktivitu jsme zakončily zhodnocením stromečku. Následovala konverzace ve školce, kdy se děti verbálně vyjadřovaly, co vše se jim při tvorbě dařilo, co se jim stalo, nepovedlo, líbilo, jaké se jim naskytly problémy a co zažily.

Artefiletika s keramickou hlinou

- Záměr, cíl:** Spolupracovat s ostatními, neničit jejich dílo; umět vyjádřit svou představu abstraktní tvorbou, tvořivostí.
- Očekávaný výstup:** Umět vyjadřovat své představy pomocí výtvarné skupinové práce s keramickou hlinou; vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech i ve slovních výpovědích k nim.

Tuto činnost jsem s dětmi v mateřské škole bohužel nemohla uskutečnit. Podmínky a organizace byla nemožná. Artefiletiku s keramickou hlinou jsem chtěla realizovat venku, za příznivého počasí, kdy by děti byly v kontaktu s přírodou, nebyly omezeny třídním prostorem a mohly se aktivně zapojovat bez obavy z ušpinění a zničení školních pomůcek a vybavení.

Otisk větviček do keramické hlíny (viz. foto č.16-19)

- Záměr, cíl:** Posilování přirozeného poznávacího citu – radosti z objevování.
- Očekávaný výstup:** Zaměřit se na poznání znaků, vlastností, charakteristický rysů přírodních materiálů (větvíčky - keramická hlína – reliéfní tvorba).
- Motivace:** Vytvořit si zimní tácek pomocí otiskování jehličnatých větviček do uválené keramické hlíny, který nám může sloužit jako tácek na svačinku v zimním čase.
- Organizace:** Sběr materiálu venku, u stolečku.
- Průběh tvoření:** Nejprve jsme na vycházce nasbíraly opadané jehličnaté větvičky. Druhý den jsme si ve školce připravili stůl s ubrusem, keramickou hlínu, váleček, sáček a větvičky. A dílka mohla začít. Každý si vzal požadovaný kus keramické hlíny, vyválel čtverec, či jiný tvar a vyskládal si větvičky do požadovaného tvaru na keramický podklad přikrytý sáčkem. Větvičky se uválely válečkem. Po odkrytí sáčku jsme zhodnotili svůj výtvar, ohnuly okraje směrem nahoru a dali ho proschnout na okno.
- Zakončení:** Po uschnutí keramické hlíny, se tácek natřel glazurou a mohlo se vypalovat.

Setí (viz. foto č.20-22)

- Záměr, cíl:** Osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonání pěstitelské pracovní činnosti; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; rozvoj jemné motoriky.
- Očekávaný výstup:** Pomáhat pečovat o okolní životní prostředí (starat se o rostliny); umět manipulovat s drobným materiálem.
- Motivace:** Za chvilku začíná jaro a s ním přichází Velikonoce. Na jaře vše vykvétá a travička se zelená. Každý má možnost si vypěstovat svůj vlastní kousíček zelené trávy, která ozdobí naši třídu, až

nastane velikonoční čas. Na Velikonoce si budou děti moci odnést travičku domů.

- Organizace:** Venku před budovou mateřské školy, po malých skupinkách.
- Průběh tvoření:** Než jsme začaly se setím, tak jsme si udělaly barevné jmenovky (obrázková značka dítěte) na špejle, díky které si každý pozná svůj kelímek. Potom si každý jeden kelímek vzal, a začal sít zrníčka ječmene. Sít děti velice bavilo, těšily se na výsledek a na pozorování svých květináčků, až zrníčka začnou klíčit. Po nasypání zrníček do květináčku, si každý vzal vodu a zrnka zalil.
- Zakončení:** Nakonec si každý kelímek označil jmenovkou a vystavil si své dílko za okno do školky, kde bude moci dál pozorovat, jak semínka klíčí a rostou.

Zimní land-art

- Záměr, cíl:** Uvědomění si vlastního těla; rozvoj manipulačních dovedností se sněhem; rozvoj tvořivosti, fantazie a představivosti.
- Očekávaný výstup:** Vnímat a rozlišovat pomocí zraku, hmatu, rozlišovat specifické znaky materiálu; zvládat jemnou motoriku; nalézat nová řešení nebo alternativní k běžným.

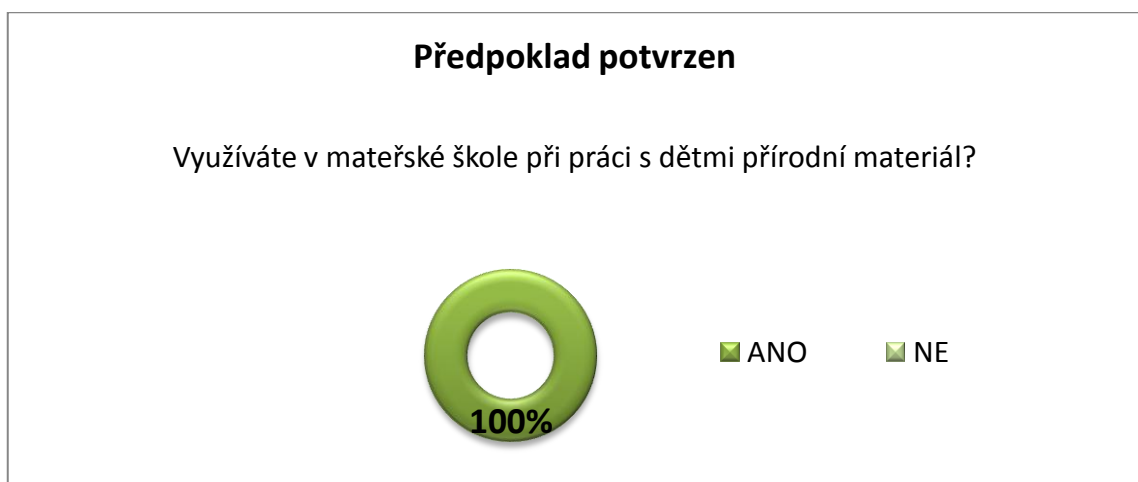
Kvůli nepřízní počasí se mi nepodařilo tuto aktivitu s dětmi v mateřské škole uskutečnit.

4.2 Vyhodnocení předpokladů

První až šestý předpoklad pro dotazníkové šetření jsem vyhodnotila graficky. Další tři jsou vyhodnoceny slovně. Ve druhé otázce respondenti zaškrtovali, jak často s přírodním materiálem ve své škole pracují. Tato otázka byla doplňující k první otázce a její vyhodnocení je slovní.

Během přijímání odpovědí jsem si uvědomila, že se naskytl problém s anonymitou. Respondenti sice neuváděli své jméno, přesto byl dotazník vázán na jejich pracovní působiště. Z tohoto důvodu mohou být některé informace z odpovědí zkreslené a nepravdivé.

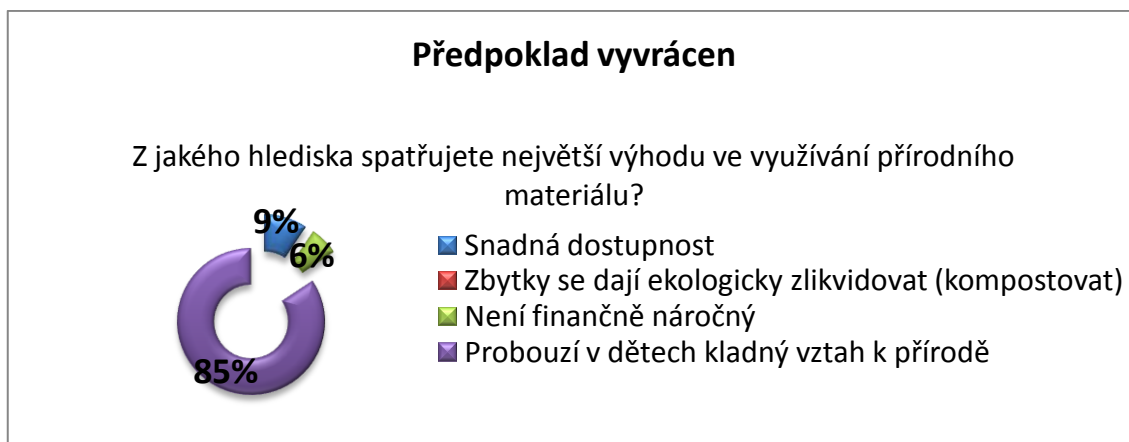
1. Více jak polovina učitelů v MŠ nabízí činnosti s přírodním materiálem.

Tento předpoklad byl potvrzen všemi respondenty. Ve všech oslovených mateřských školách se přírodní materiál při práci s dětmi používá.

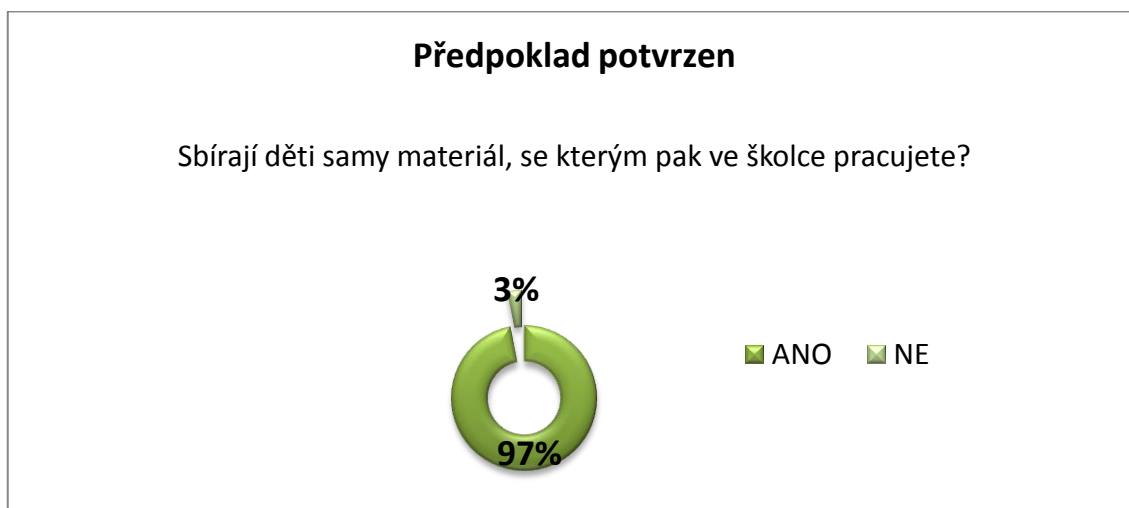
Dvanáct respondentů se setkává při práci s dětmi s přírodním materiálem každý den, deset respondentů dvakrát až třikrát týdně, dvacet šest předškolních pedagogů jednou za týden, osm z šedesáti čtyř dvakrát měsíčně a zbytek, tedy také osm respondentů jednou za měsíc.

2. Předškolní pedagogové spatřují výhodu hlavně ve snadné finanční dostupnosti přírodního materiálu.

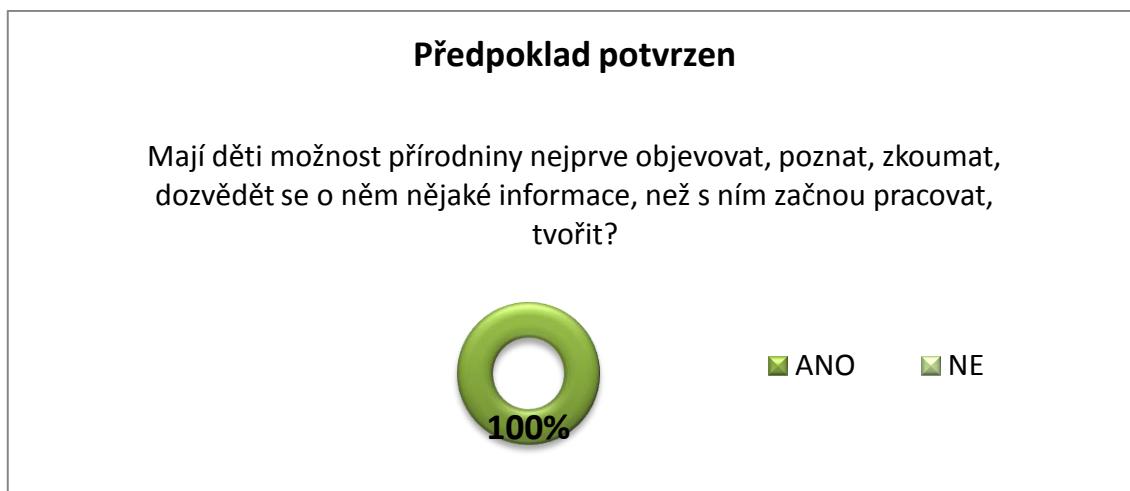
Většina předškolních pedagogů spatřují největší výhodu při využívání přírodního materiálu v tom, že probouzí v dětech kladný vztah k přírodě.

3. Většina dětí v mateřské škole má možnost přírodní materiál, se kterým pracuje, sama sbírat.

Jak potvrdily odpovědi z dotazníkového šetření, 97% učitelů z mateřských škol, poskytuje dětem příležitost pro samostatný sběr přírodního materiálu.

4. Děti v mateřské škole mají možnost materiál samy objevovat, poznávat a zkoumat, než s ním začnou pracovat a tvořit.

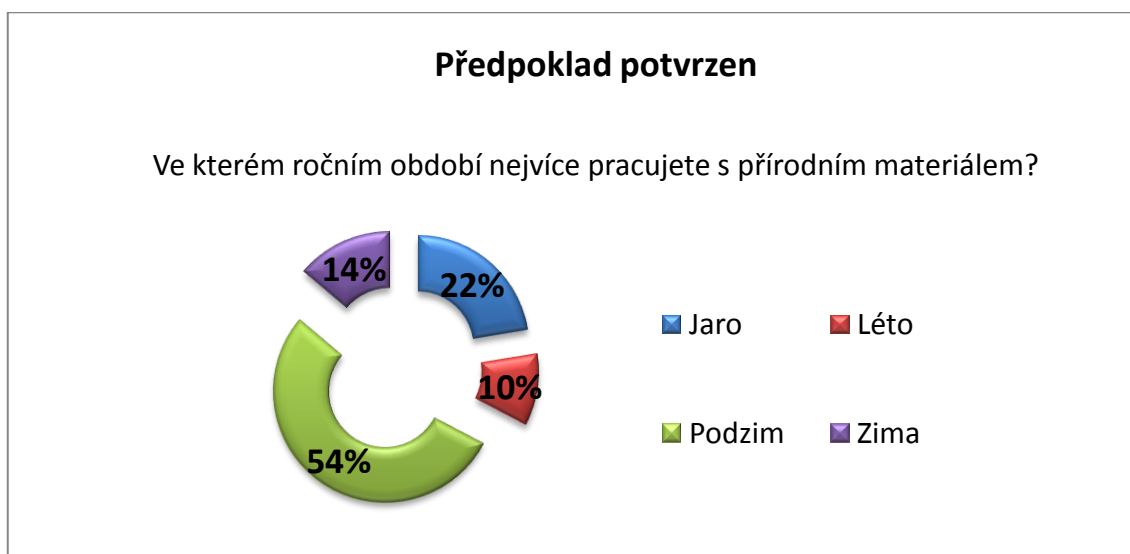
Všechny děti z mateřských škol, mají možnost se s přírodním materiálem nejprve seznámit, objevovat ho a zkoumat, než s ním začnou pracovat. Pro tyto účely jsou dětem nabízeny různé pomůcky, jako jsou lupy, mikroskopy, fotoaparát, dětské nožičky, lopatky, kyblíky, sítko, pinzety a další.

5. Předškolní pedagogové nabízí dětem činnosti, které v nich podporují a rozvíjí kladný vztah k přírodě.

Je pozitivním zjištěním, že všichni předškolní pedagogové se domnívají, že svou nabídkou činností v dětech probouzí, rozvíjí a podporují kladný vztah k přírodě.

6. Největší nabídku činností s přírodním materiálem mají děti na podzim.

Více než polovina respondentů uvedla, že nejvíce pracují s přírodním materiálem na podzim. Po podzimu se nejčastěji objevovalo roční období zima, a nejméně léto.

Slovní vyhodnocení sedmého až devátého předpokladu:

7. Učitelé v mateřské škole, kteří pochází z vesnice či okraje města tvoří a pracují s přírodním materiálem častěji, než učitelé, kteří pocházejí s velkého města, sídliště.

8. Vysokoškolsky vzdělaní učitelé v oboru nabízí dětem výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem častěji, než učitelé bez vysokoškolského vzdělání.

9. Předškolní pedagogové ve věkové kategorii do 30 let praktikují výtvarné a tvořivé činnosti s přírodním materiálem častěji, než učitelé ve věkové kategorii nad 30 let.

Předpoklady číslo sedm až devět nebylo možné žádným způsobem potvrdit, jelikož všichni respondenti odpověděli na první otázku kladně. Z toho vyplývá, že v mateřské škole se činnosti s přírodním materiálem nabízí, ať pedagog bydlí na vesnici, či na sídlišti. Nezáleží ani na věku a vzdělání předškolních pedagogů. Pro zjištění těchto informací bych při dalším výzkumném šetření použila kvalitativní metodu, při které bych měla možnost s pedagogy mluvit osobně.

5 DISKUSE

Jak uvádějí autoři Allen a Marotz, děti se ve starším předškolním věku začínají přesněji vyjadřovat, dokážou lépe řešit problémy a plánovat dopředu. Toto tvrzení se mi potvrdilo při mém přímém pozorování dětí při realizaci navrhovaných činností. Ve skupině dětí, se kterou jsem pracovala, byl při land-artistické tvorbě vyzorován systém a zapojování dětí, které odpovídá jejich možnostem a povaze. Děti si spontánně rozdělovaly činnosti a plánovaly dopředu, jak co bude a nebude. Jak uvádí Vágnerová ve své Vývojové psychologii, tak v tomto věku se rozvíjí vztahy mimo rodinu, s vrstevníky, kde se musí prosadit a zároveň spolupracovat. Toto tvrzení bylo podporováno a potvrzeno právě při těchto skupinových činnostech. Pět až šestileté děti se většinou bez problémů dokážou dohodnout a rozdělit se o pomůcky a materiál, mají spoustu nápadů k řešení společného úkolu.

Jak uvádí několik autorů, kteří se věnují vývojové psychologii, okolo šesti let se dítěti zlepšuje dovednost hrubé i jemné motoriky. Pohyby nejsou tolik zbrklé, jsou přesnější, obratnější, zručnější. Děti rády něco vytváří vlastníma rukama a s vlastní představou. Dále autoři Allen a Marotz zdůrazňují, že děti rády modelují z hlíny, malují, experimentují a hlavně pracují s různými druhy materiálů, což se potvrdilo při sběru přírodnin venku.

Jak bylo vyzorováno, předškolní dítě se často přeceňuje, nedokáže se hodnotit realisticky, což se projevilo při válení keramické hlíny, kdy dětem často nestačily síly na to, aby na váleček pořádně zatlačily, dále se to projevilo při samotném sběru materiálu, kdy se děti snažily nasbírat co nejvíce zajímavých přírodnin, které byly ukryté na hůře přístupných místech, kam se děti dostávaly velice nesnadno a někdy své síly opravdu přecenily a skončilo to u špinavých kolen a odřených dlaní. Jak uvádí Vágnerová, to že se dítě často přeceňuje, tedy se nedokáže hodnotit realisticky, je znakem nezralé dětské identity.

Jak se mi potvrdilo při realizování výtvarných a tvořivých činností s dětmi, někteří jedinci se tolik nesoustředí a ani nejsou schopni se vžít do tvorby, ale naopak vyhledávají učitele, a sdělují jim každý postup své práce a chtějí být oceněni,

pochválení. Jak totiž opět uvádí Vágnerová, předškolní dítě velice zajímá, zda bude pochváleno, či potrestáno a hlavně potřebuje pozitivní hodnocení od autority.

Zapletal ve své knize Velká encyklopedie her zmiňuje důležitost her v přírodě, které dávají každému příležitost k sebeuplatnění. Jak bylo potvrzeno mým pozorováním, tak u malých dětí tyto činnosti uvolňují nevyužitou energii, dávají možnost rozletu tvůrčí fantazie, umožňují jedinci sociální kontakt, a jak dále uvádí, tak se opravdu zapojují i slabí, nesmělí jedinci, kteří jindy mají roli pozorovatele.

Jak se dále při mém výzkumu potvrdilo, tak základem tvořivé a výtvarné činnosti je utváření podmínek pro rozvoj tvořivosti dětí a pro uplatnění různých druhů těchto činností, o čemž se zmiňují autoři Lokšová a Lokša. Důležitou roli tedy hraje motivace dětí. Když jsou děti dostatečně motivované, vydrží se déle na práci soustředit, najdou v činnostech svůj smysl a hlavně je to pro ně zábava. Samotný přístup učitelky k motivaci významně ovlivňuje i postoj dítěte.

Nabídka nápadů na výtvarné a tvořivé činnosti je pestrá, přesto jsem nenašla žádnou knihu, která by byla o výtvarných a tvořivých činnostech s přírodním materiálem přímo pro mateřskou školu, na celý rok a v souladu s RVP PV. Z tohoto důvodu je mým dalším cílem, sestavit podrobnější plán na celý rok, ve kterém by se tyto činnosti prolínaly do celého roku, svátků, tradic, zvyků a významných aktivit, ve kterém by nechyběla ani výroba běžných pomůcek, jako jsou například hudební nástroje z přírodnin. Tyto činnosti bych chtěla vyzkoušet a přizpůsobit předškolním dětem.

ZÁVĚR

Nejprve bylo zjišťováno, zda vůbec předškolní pedagogové využívají při práci s dětmi přírodní materiál, a jak často. Tento předpoklad se potvrdil. Všichni respondenti odpověděli kladně. Dále se potvrdilo, že nezáleží ani na věku učitele, ani na jeho vzdělání či místě bydliště. Dvacet dva dotazovaných pedagogů odpovědělo, že přírodní materiál používají nejméně jednou týdně a zbytek alespoň jednou za měsíc. Největší nabídka těchto činností je na podzim, kdy se příroda halí do barev, a sklízíme úrodu, která v nás probouzí tvořivost a nápady plné fantazie.

Další předpoklad, který se týká názoru spatřování největší výhody při práci s přírodním materiálem, se vyvrátil. Učitelé nespatřují hlavní výhodu v tom, že je snadno finančně dostupný, ale je pro ně nejdůležitější to, že celkově probouzí v dětech kladný vztah k přírodě, a to především výlety, procházkami a pobyty v přírodě. Tím se prokazuje i využívání a respektování Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání, který nás k těmto činnostem směřuje ve všech vzdělávacích oblastech.

Dalším pozitivním zjištěním je sběr přírodnin samotnými dětmi, a možnost materiál, se kterým potom děti pracují, nejprve pozorovat a zkoumat. To je dobré proto, že v dětech příroda vyvolává zvědavost, touhu něco se dozvědět, chuť na všechno přijít, osahat a zúčastnit se. Tento předpoklad byl zjišťován otevřenou otázkou, ve které respondenti uváděli i pomůcky, které při sběru materiálu využívají. Nejčastěji uváděné pomůcky byly lupy, mikroskopy, fotoaparát, dětské nožičky, lopatky, kyblíky, sítko, encyklopedie, pracovní stůl, pinzety a objevila se interaktivní tabule.

Pro další cíl této práce jsem zvolila zařazení těchto činností v souladu s projektem „Kouzlení s přírodou“. Projekt je vhodným způsobem, jak zakombinovat tyto činnosti do celého roku v mateřské škole, do všech období v souladu s očekávanými výstupy, cíly a záměry. Projekt obsahuje i nabídku konkrétních činností, které lze s dětmi v mateřské škole realizovat. Tyto činnosti byly následně vyzkoušeny a zhodnoceny na základě stanovených kritérií. S ohledem na výsledky pozorování a přímé účastnění a zapojování se do těchto činností, spatřují hlavní výhodu v komplexnosti těchto činností. Nerozvíjí jen kladný vztah k přírodě, ale i vztah

k vrstevnické skupině, učitelce, pomůckám, dále rozvíjí jemnou motoriku, koordinaci ruky a oka, nápady, fantazii. Také je při skupinových činnostech snadno zjistitelné postavení dítěte ve skupině kamarádů. Pozorováním dětí při skupinové práci je velice snadno zjistitelné postavení, sociální role dítěte ve vrstevnické skupině, a také aktivita dětí, která je dnešní uspěchanou dobou poněkud utlačována.

Jak se ukázalo, nabídka výtvarných a tvořivých činností s přírodním materiálem v mateřské škole je nabízena poměrně dostatečně. Existuje mnoho knih, internetových stránek a časopisů, ve kterých náměty na tvoření najdeme zcela určitě. Každý si z nich vybere to své a tvořivě ho přizpůsobí věku dětí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAIR, J. Eric. *Umění kreativního myšlení: jak být inovativní a rozvíjet skvělé myšlenky*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3004-9.

ALLEN K., MAROTZ R. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 187 s. ISBN 80-717-8614-4.

BAZALOVÁ, Dana. Prožitkové učení v podmínkách současné mateřské školy. *Informatorium 3-8.: Časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, roč. XXI., č. 2, s. 12-14, ISSN 1210-7506.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 1. Ilustrace Richard Šmarda. Brno: ComputerPress, 2007, iv, 212 s. Dětská naučná edice. ISBN 978-802-5118-290.

DOBRORUKOVÁ J., DOBRORUKA L.: *Malá tajemství přírody. 2.*, přeprac. vyd. Ilustrace Petr Rob. Praha: Albatros, 2001, 175 s. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-000-0952-8.

ERIKSON, Erik. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Lidové noviny, 1999. 128 s. ISBN 80-7106-291-X.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010, 262 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GARDOŠOVÁ J, DUJKOVÁ L.. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro předškolní vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8815-5.

CHADT Karel, KOUŘIL Lubomír, PECHOVÁ Jana. *Art of creativity, aneb, Kreativita jako klíčová kompetence v době změn*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-82-2.

KICKBUSCH A., RITTER U., STEINMEYER M.. *Tvoříme z přírodních materiálů: nejhezčí nápady pro šikovné ruce*. Vyd. 1. Alpress, 2006, 75 s. ISBN 80-736-2305-6.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-802-6200-949.

LIŠKA, Václav. *Zpracování a obhajoba bakalářské a diplomové práce*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2008, 93 s. ISBN 978-80-86946-64-1.

LOKŠOVÁ I., LOKŠA J.. *Tvořivé vyučování*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0374-2.

MACHAČ, Jan. *TOPP: Výrobky z přírodních materiálů, Prima nápady pro děti*. Vyd. 1. Ostrava: Anagram PEMIC, 2000, s. 3, ISBN 80-86331-05-9. "

PEZLOVÁ, Eva. *Aby se s námi příroda chtěla kamarádit. Informatorium 3-8.: Časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, roč. XX, č. 9, s. 29, ISSN 1210-7506.

RUSSELL Tony, CUTLER Catherine. *Stromy*. 1. vyd. Praha: Fortuna Libri, c2007, 256 s. ISBN 978-80-7321-290-2.

SLAVÍKOVÁ V., SLAVÍK J., HAZUKOVÁ H.. *Výtvarné čarování: artefietika pro předškoláky a mladší školáky*. 2., upr., (V SPL-Práce 1. vyd.). Úvaly: Albra (redakce SPL-Práce), 2010. ISBN 978-807-3610-791.

SLAVÍKOVÁ V., SLAVÍK J., ELIÁŠOVÁ. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefietika pro předškoláky a mladší školáky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 194 s. ISBN 978-807-3673-222.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. ISBN 80-870-0000-5.

VACÍNOVÁ M., TRPIŠOVSKÁ D., FARKOVÁ M.. *Psychologie*. Vyd. 1. Praha, 2008, 189 s. ISBN 978-808-6723-471.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.

VONDROVÁ, Petra. *Tvoříme z přírodních materiálů: land-art pro děti*. Vyd. 1. Brno: Computr [i.e. Computer] Press, 2006, 35 s., [3] s. obr. příl. ISBN 80-251-1183-0.

ZAPLETAL, Miloš. *Velká encyklopedie her*. Vyd. 2., v Leprez 1. Praha: Leprez, 1995, 623 s. ISBN 80-901-8266-6.

POUŽITÉ ZKRATKY

RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
TVP	Třídní vzdělávací program
ŠVP	Školní vzdělávací program
MŠ	Mateřská škola
CNS	Centrální nervová soustava

PŘÍLOHY

Příloha číslo 1. – Dotazník

Posílám pozdrav do mateřské školy!

Vážená paní učitelko/ vážený pane učiteli,

tímto Vás prosím, abyste si našel/našla pár minutek svého času a pomohl/a mi získat informace potřebné pro výzkumnou část mé bakalářské práce. Jedním z cílů mé práce na téma *Přírodní materiály ve výtvarných a tvořivých činnostech v mateřské škole* je specifikovat, jaký mají postoj a přístup k těmto činnostem dnešní předškolní pedagogové, a Vy mi svými odpověďmi pomůžete. Dotazník je anonymní, prosím o pravdivé údaje, děkuji.

Hodící se zaškrtněte křížkem.

1. Využíváte v mateřské škole při práci s dětmi přírodní materiál?

- Ano → Prosím, pokračujte ve vyplňování dotazníku ☺.
- Ne → Děkuji, za přečtení vyčerpávajícího úvodu, ale tímto pro Vás vyplňování tohoto dotazníku skončilo ☺.

2. Jak často mají děti možnost vyrábět, tvořit, pracovat s přírodním materiálem?

- 1x měsíčně a méně
- 1x měsíčně
- 2x měsíčně
- 1x týdně
- 2-3x týdně
- Každý den

3. Z jakého hlediska spatřujete největší výhodu ve využívání přírodního materiálu?
(zaškrtněte pouze jednu možnost)

- Snadná dostupnost
- Zbytky se dají ekologicky zlikvidovat (kompostovat)
- Probouzí v dětech kladný vztah k přírodě
- Není finančně náročný

4. Sbírají děti samy materiál, se kterým školce pracujete?

- Ano
- Ne

5. Pokud jste na předchozí otázku odpověděl/a ano:

Mají možnost ho nejprve objevovat, poznat, zkoumat, dozvědět se o něm nějaké informace, než s ním začnou pracovat?

- Ano (Pomůcky pro zkoumání: _____)
- Ne

6. Myslíte, že v dětech rozvíjíte a podporujete kladný vztah k přírodě?

Ne

Ano → čím? _____

7. V jakém ročním období nejvíce pracujete s přírodním materiálem?

Podzim

Jaro

Zima

Léto

8. Informace o Vás: Jsem:

Žena

Muž

Je mi:

20-30

46-60

31-45

61 a více

Vystudovala jsem: (Zaškrtněte i typ střední školy. Pokud vysokou školu právě studujete, zaškrtněte i kolonku „Právě studuji“.)

Střední školu

Střední školu s maturitou

Střední pedagogickou školu

a

Právě studuji

Vyšší odbornou školu

Vysokou školu

Vysokou školu se zaměřením na předškolní vzdělávání

Bakalářské studium

Magisterské studium

Jsem/byl/byla jsem studentkou/studentem Jihočeské univerzity, pedagogické fakulty, specializace v pedagogice, obor Učitelství pro MŠ

Pocházím z:

Vesnice

Malého města (cca 5000 obyvatel)

Velkého města

Okraj města

Sídliště

Jiné: _____

Děkuji Vám za čas, který jste strávil/a vyplňováním mého dotazníku.

Přeji krásný den.

Zuzana Vohralíková

JU v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, specializace v pedagogice

Učitelství pro mateřské školy

Foto č. 1

Foto č. 2

Foto č. 3

Foto č. 4

Foto č. 5

Foto č. 6

Foto č. 7

Foto č. 8

Foto č. 9

Foto č. 10

Foto č. 11

Foto č. 12

Foto č. 13

Foto č. 14

Foto č. 15

Foto č. 16

Foto č. 17

Foto č. 18

Foto č. 19

Foto č. 20

Foto č. 21

Foto č. 22

